

BDZ
SANDŽAKA

IZBORNI PROGRAM 2016. GODINE

IMPRESUM

Izdavač:

BOŠNJAČKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA SANDŽAKA

Urednik:

Dr. Jahja Fehratović

Tehnička obrada:

Senad Redžepović

Lektor:

Samir Škrijelj

BDZ
SANDŽAKA

**IZBORNI PROGRAM
2016. GODINE**

NOVI PAZAR, MART 2016.

SOCIO-EKONOMSKI RAZVOJ

UNAPREĐENJE NAUKE I OBRAZOVANJA

UNAPREĐENJE ZDRAVSTVA

PROJEKTI

PRIMJEDBE NA DOSADAŠNJE VLASTI

SADRŽAJ

ZA POMIRENJE	9
PROGRAMSKA NAČELA.....	11
1. ZA ČOVJEKA.....	13
2. STATUS BOŠNJAKA.....	13
3. STATUS SANDŽAKA	14
4. POMIRENJE	14
5. JEDINSTVENA ISLAMSKA ZAJEDNICA	15
6. ZAŠTITA VAKUFA I DRUGOG DUHOVNOG, MATERIJALNOG I NEMATERIJALNOG BLAGA U SANDŽAKU.....	16
7. BORBA PROTIV SIROMAŠTVA	16
8. OTVARANJE RADNIH MJESTA	17
9. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA	17
10. BORBA PROTIV KRIMINALA.....	18
11. BORBA PROTIV KORUPCIJE	19
12. BEZBJEDNOST.....	19
13. BORBA PROTIV NEMORALA	20
14. ZDRAVSTVO	20
15. OBRAZOVANJE.....	21
16. SLOBODA MEDIJA.....	21
17. ZAŠTITA I AFIRMACIJA PORODICE, ŽENE I DJETETA	22
18. AFIRMACIJA MLADIH.....	22
19. DIJALOG.....	23
SOCIO-EKONOMSKI RAZVOJ	25
SOCIJALNO ODGOVORNA EKONOMIJA	27
1. Javne finansije	32

2. Saobraćajna infrastruktura	39
3. Razvoj industrijskih parkova (zona) kao podsticaj dinamičnijem privrednom razvoju Sandžaka.....	43
4. Razvoj vodoprivrede u Sandžaku	48
5. Obezbeđivanje stabilnog snabdijevanja električnom energijom	50
6. Prerada poljoprivrednih proizvoda	51
7. Korištenje potencijala prerađivačke industrije	56
8. Razvoj turizma	60
9. Upravljanje otpadom (čvrsti otpad, otpadne vode)	67
10. Socijalna politika.....	69
UNAPREĐENJE NAUKE I OBRAZOVANJA.....	73
1. Jaslice i predškolsko obrazovanje do sedme godine života	76
2. Osnovnoškolsko obrazovanje	78
3. Srednjoškolsko obrazovanje	80
4. Visoko obrazovanje.....	81
5. Nacionalno obrazovanje.....	83
Neki od propusta u školskom sistemu	84
NAUČNI RAZVOJ	88
UNAPREĐENJE ZDRAVSTVA	89
PROJEKTI	95
1. AUTOPUT	97
2. AERODROM	97
3. ŽELJEZNIČKA PRUGA.....	98
4. PUTNA MREŽA	98
5. GASOVOD	101
6. ELEKTROMREŽA.....	102

7. VODOSNABDIJEVANJE	102
8. KANALIZACIONA MREŽA.....	102
9. JAVNA RASVJETA.....	103
10. JAVNI PRIJEVOZ.....	104
11. JAVNI SAOBRAĆAJ.....	105
12. PODZEMNI PARKING NA TRGU GAZI ISA-BEGA	105
13. OBNOVA STARE ČARŠIJE U NOVOME PAZARU	106
14. OBNOVA SJENIČKE TVRĐAVE.....	108
15. OBNOVA MUSALE, HISARDŽIKA I JUSOVIĆA KULE U PRIJEPOLJU	108
16. POLJOPRIVREDNI PROJEKTI	109
17. ENERGETSKI PROJEKTI	110
18. RUDNI PROJEKTI	111
19. RAZVOJ MALE PRIVREDE	111
20. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI TURIZMA	112
21. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI OBRAZOVANJA	113
22. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI ZDRAVSTVA	114
23. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI KULTURE.....	114
24. EKOLOŠKI PROJEKTI	115
PRIMJEDBE NA DOSADAŠNJE VLASTI	117
Republička vlast.....	120
Pokrajinska vlast.....	121
Lokalna vlast.....	122
SANDŽAČKA DEMOKRATSKA PARTIJA RASIMA LIAJIĆA - SDP ...	123
STRANKA DEMOKRATSKE AKCIJE SANDŽAKA SULEJMANA UGLJANINA – SDA	133

BDZ SANDŽAKA

ZA POMIRENJE

Pomirenje je temeljna vrijednost odnosa među ljudima na pojedinačnom i kolektivnom planu. Osim što pomirenje predstavlja izlaz iz negativnih odnosa izazvanih svađom, ovaj pojam označava proces koji dovodi do punog mira, stabilnosti i blagostanja.

Pomirenjem se obnavljaju poremećeni odnosi, čime se uspostavlja red i pozitivni ambijent konstrukcije i razvoja, a čime se stavlja tačka na nered, destrukciju i dekadencu.

Pomirenjem se otvara prostor za harmonično egzistiranje i ostvarivanje diferentnih ciljeva i interesa različitih pojedinaca i grupa.

Na svakom prostoru pomirenje je obično deficitarna vrijednost, koja na Balkanu predstavlja jedinu svježu političku ideju i vrijednost kojom je u pogledu nužnosti moguće bar načelno uspostaviti konsenzus bez obzira na etničke, kulturološke i političke razlike. Zato smo se odlučili da

ključna poruka ovog izbornog programa bude pomirenje, iako svjesni da se ono može graditi na temeljima principijelnog opredjeljenja za pravdu i pravičnost.

Iako svjesni rizika da ova ideja mnogima može zvučati kao utopija, za nas idealiste pomirenje je neminovnost budućeg progressa i jedini način da se na Balkanu stavi tačka na stoljeće krvavih sukoba i otvori nova stranica mira i stabilnosti.

Uz punu dosljednost pomirenja u duhu prava na različito mišljenje i čvrstog ubjeđenja da nudimo najbolji program na svim poljima važnim za život pojedinca i zajednice, zadržat ćemo pravo argumentirane kritike loših postupaka vlasti kako bismo ukazali na nužnost korjenitih političkih promjena.

Uz pomirenje zalagat ćemo se za vraćanje etike u politiku gdje ćemo sopstvenim djelovanjem dokazati da je moguće biti političar, a istovremeno pošten i istinoljubiv čovjek.

Politički prostor nužno je osvježiti i vraćanjem estetike u javni govor čime bi se zaustavilo kulturno trovanje građana, a posebno mladih koji, nažalost, u odraslima imaju jako loše primjere međusobne javne komunikacije.

Cjelokupna javnost željno očekuje novu i originalnu političku ideju sa jasnom vizijom, radnim programom implementacije i najboljim kadrovima koji će stručno i odano izvršavati preuzete emanete.

BDZ
SANDŽAKA

PROGRAMSKA NAČELA

I. ZA ČOVJEKA

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka zalaže se za slobodnog čovjeka sa vjerom, istinom i pravdom; čovjeka dobročinitelja na kome počiva sretna porodica i prosperitetna zajednica.

Samo duhovno, etički i umno zdrava i plemenita osoba može biti pravi nosilac odgovornosti na Zemlji i pronositelj dobra radi suzbijanja nereda i uspostave reda.

2. STATUS BOŠNJAKA

Ključni cilj osnivanja i djelovanja Bošnjačke demokratske zajednice je rješavanje ustavnog statusa bošnjačkog naroda u Sandžaku, Srbiji i Crnoj Gori. Bošnjaci su na ovim prostorima autohton narod sa pravom na konstitutivnost koja im osigurava sva kolektivna i individualna prava.

Diskriminatorskim Ustavom iz 2006. godine Bošnjaci su svedeni na formalno-pravni status nacionalne manjine. Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka borit će se za promjenu postojećeg Ustava Republike Srbije i vraćanje statusa naroda Bošnjacima, što je naše prirodno i historijsko pravo.

Bošnjaci imaju pravo na očuvanje, njegovanje i oblikovanje svih pojava vlastite kulture kroz državne institucije i organizacije. Država mora obezbijediti minimum uslova za očuvanje posebnosti njenih naroda.

BDZ Sandžaka izborit će se za punu implementaciju obrazovanja Bošnjaka na bosanskome jeziku i njegovo dalje etabliranje kroz institucije države Srbije. Insistirat ćemo na potpunoj upotrebi jezika i pisma Bošnjaka u svim državnim, javnim i drugim institucijama od značaja za Bošnjake i druge građane Sandžaka. Također, zalagat ćemo se za informisanje na bosanskome jeziku na javnim servisima i drugim medijima koji su u obavezi da poštuju zakonske regulative o informisanju nacionalnih zajednica na maternjem jeziku.

3. STATUS SANDŽAKA

Sandžak je historijska regija sa etničkim, kulturološkim, vjerskim, geografskim, ekonomskim i drugim posebnostima, što predstavlja osnovu za uspostavu prekogranične evropske autonomne regije koja bi Bošnjacima obezbijedila osjećaj sigurnosti i svim građanima omogućila brži društveni razvoj te doprinijela lokalnoj i regionalnoj sigurnosti.

Status Sandžaka mora biti ostvaren kroz ustavne i zakonske okvire država Srbije i Crne Gore, a prema modelu već postojećih prekograničnih evropskih regija. Uspostava evropske prekogranične regije Sandžak omogućit će očuvanje postojećih, kulturnih, tradicionalnih, vjerskih, nacionalnih, rodbinskih i drugih veza i jače povezivanje gradova i općina sjevernog i južnog Sandžaka, te omogućiti brži protok ljudi i roba, što će dovesti do uvećanja ukupnog ekonomskog i općeg društvenog potencijala ove pogranične zone.

4. POMIRENJE

Uspostava višepartijskog sistema, a kao posljedica stogodišnjeg odsustva Bošnjaka iz institucionalnog života i političkih antagonizama, dovela je do netrpeljivosti i nesporazuma unutar bošnjačkog korpusa u Sandžaku, što je kulminiralo agresijom na Islamsku zajednicu 2007. godine. Podjele i svađe unutar Sandžaka postale su prepreka rješavanju, pa čak i delegiranju važnih statusnih pitanja. Da bi se prevazišlo ovo stanje, neophodno je okupiti sve društvene snage u Sandžaku koje žele dobro narodu s ciljem nacionalnog pomirenja u duhu bošnjačkih etičkih, vjerskih i kulturnih vrijednosti.

Nacionalno pomirenje utemeljeno na suštinskim vrijednostima i principima, o kojima Bošnjaci kao narod moraju imati konsenzus mišlje-

nja i političkog djelovanja, put je koji vodi u svijetlu budućnost bošnjačkoga naroda. Na tom putu neophodno je podnijeti sve žrtve i prevazići lične animozitete radi suštinskoga djelovanja i jačanja ukupnog kapaciteta Bošnjaka, čime će se uvećati naš politički potencijal kod domaćih i međunarodnih faktora.

Osim unutarbošnjačkog pomirenja, zalagat ćemo se za bošnjačko-srpsko pomirenje, kao i pomirenje među Srbima i Hrvatima te Srbima i Albancima.

Opće pomirenje na Balkanu nužni je preduslov za uspostavu punog mira i stabilnosti, što je neophodna pretpostavka za puni prosperitet u budućnosti.

5. JEDINSTVENA ISLAMSKA ZAJEDNICA

Jedan od ključnih uvjeta za uspjeh nacionalnog pomirenja u Sandžaku je obnova jedinstva Islamske zajednice. Odcjepljenje dijela Islamske zajednice rezultat je političke pozadine, što znači da je za reintegraciju Islamske zajednice neophodan politički dogovor. U tom cilju, potrebno je omogućiti bezuslovno vraćanje odbjeglih imama stožernoj Zajednici, kao i puno i bezuslovno pomirenje uleme i pripadnika Islamske zajednice.

Sve to mora biti lišeno i najmanjeg revanšizma prema bilo kome.

6. ZAŠTITA VAKUFA I DRUGOG DUHOVNOG, MATERIJALNOG I NEMATERIJALNOG BLAGA U SANDŽAKU

Jedan od stubova opstanka Bošnjaka, a posebno bošnjačke materijalne i nematerijalne kulture jesu vakufi i drugi kulturno-historijski spomenici. Tokom prošlog stoljeća ova vrijednost je agresivno ugrožavana od strane različitih režima, što je dovelo do velikog broja otuđenja, rušenja, skrnavljenja i omalovažavanja, a što je, nažalost, povremeno i danas prisutno. Zato je neophodna sveobuhvatna politička i dugotrajna akcija radi zaštite i unapređenja ovih dobara.

7. BORBA PROTIV SIROMAŠTVA

Masovno siromaštvo jedno je od najvećih zala koje pritiska građane Sandžaka, o čemu ne postoji dovoljna svijest kod zvaničnika na javnim pozicijama, kao ni dovoljno informacija u medijima. Stvarna slika siromaštva mnogo je tragičnija od povremenih ilustracija koje saznajemo kroz istraživanja i humanitarne akcije „Hajrata“ i Sandžak televizije. Razlog za to nalazimo i u iracionalnoj sposobnosti sandžačkog naroda da trpeći siromaštvo čuva minimum sopstvenog dostojanstva. Na hiljade porodica u Sandžaku živi ispod crvene linije siromaštva, a to znači da nisu sigurni da li će sljedećeg dana imati novca za hljeb i mlijeko. Ne može se narod Sandžaka prepustiti isključivo vakufskim kuhinjama Islamske zajednice koje svakodnevno dijele više hiljada obroka u svim gradovima Sjevernog Sandžaka. Zato jedan od ključnih svakodnevni programa političkog djelovanja mora biti sveobuhvatna borba protiv siromaštva. U tom smislu, moramo imati svijesti i osjećanja odgovornosti prema narodu, a posebno prema siromašnima i ugroženima. Naš politički govor mora biti takav da ga svi građani, posebno oni ugroženi dožive

kao svoj. Naša politička grupa imat će smisla ako permanentno bude imala principijelan i dosljedan politički rad koji će doprinijeti da se teško stanje počne mijenjati na bolje.

8. OTVARANJE RADNIH MJESTA

Najozbiljniji iskorak u borbi protiv siromaštva je otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanja značajnog broja mladih ljudi kako bi se socijalna slika postupno počela popravljati. Za ovaj poduhvat neophodno je obezbijediti potreban ambijent za ozbiljne investicije u privredi i dati prednost investiranju u sektoru proizvodnje. Za uspjeh ovog koncepta neophodno je osigurati podsticajna sredstva za domaće i strane investitore i olakšati administrativne procedure za investitore.

9. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Jedna od osnovnih pretpostavki razvoja svakog područja jeste saobraćajna infrastruktura. Da bi u Sandžaku postojali minimalni uslovi ozbiljne saobraćajne komunikacije, potrebno je hitno uvrstiti u prioritete lokalne i državne politike saobraćajnu infrastrukturu ovog područja.

Geostrateški, Sandžak ispunjava sve uslove da bude raskršće autoputeva Beograd-Jadransko more i Sarajevo-Novi Pazar.

Sandžaku je neophodan aerodrom za putnički i kargo saobraćaj, ali u Sandžaku, a ne u blizini.

Posebno je važno otkloniti historijsku nepravdu otvaranjem direktnih putnih komunikacija Tutin-Petnjica-Bijelo Polje i Sjenica-Tutin, Sjenica-Bijelo Polje i Sjenica-Prijepolje.

Ma koliko zvučalo nevjerovatnim, ali se definitivno Novi Pazar mora suočiti sa svojevrsnom sramotom nedostatka željeznice u 21. vijeku. Neophodno je izgraditi željeznicu od Raške preko Novoga Pazara do Priboja.

Nužno je hitno asfaltiranje puteva do svih naseljenih mjesta u Sandžaku i konačno stavljanje tačke na osjećaj da je asfaltni put luksuz i privilegija.

10. BORBA PROTIV KRIMINALA

Da bi program borbe protiv siromaštva i program otvaranja novih radnih mjesta imali ozbiljan smisao, neophodno je presjeći krvotok svojevrsnog otvorenog organiziranog kriminala koji obesmišljava svaki pokušaj ozdravljenja socijalnog i ekonomskog stanja. Svi oblici kriminala moraju biti ključna meta ozbiljnog političkog djelovanja. Prvi takav ključni udarac kriminalu zadaje se presijecanjem sprege između vladajuće politike i kriminalaca. Kriminalne grupe koje nemaju podršku gradskih i općinskih uprava, kao i podršku pojedinih struktura policije, tužilaštva i pravosuđa ne mogu značajnije ugroziti društvo.

Svjedoci smo da je vlast u Sandžaku u neodvojivom zagrljaju sa lokalnim, regionalnim, pa i međunarodnim kriminalnim grupama preko kojih se crpi finansijska energija građana, budžetska sredstva troše za projekte ličnog interesa, a prljavim kapitalom političkih kriminalaca obesmišljavaju kapital i konkurentnost sve malobrojnijih poštenih privrednika.

I I. BORBA PROTIV KORUPCIJE

Korupcija općenito, a posebno sistemska korupcija predstavlja maligno oboljenje vladajućeg političkog sektora preko koga političari i kriminalci parazitski izjedaju snagu društva i kroz uspostavu moralno izvrnutih standarda obezbjeđuju nelojalnu prednost etički i profesionalno nedoraslim pojedincima, grupama i pravnim subjektima. Korupcija se može svesti na minimum ili iskorijeniti isključivo dolaskom na vlast onih kadrova koji po Božijim standardima ispravno postupaju, poštujući uslov etičkog kvaliteta poštenja i odanosti te uslov profesionalnog kvaliteta sposobnosti i stručnosti.

I 2. BEZBJEDNOST

Po Božijim zakonima i povijesnom iskustvu, osjećaj sigurnosti je osnovna pretpostavka sreće i prosperiteta pojedinca i kolektiviteta. Nedostaci uređenosti pravnog sistema, kao i selektivna primjena pravnih normi prema određenim akterima nasilja, uz intenzivnu spregu kriminala i subjekata pravde, dovodi do kontinuiranoga osjećaja nesigurnosti građana u Srbiji, a posebno u Sandžaku.

Brojna ubistva, likvidacije uglednih biznismena i drugi akti nasilja bez pravosudnog epiloga dodatno izazivaju opravdan strah građana za sebe i svoje porodice. Sprega organizovanoga kriminala i političara, veoma izražena bliskost lokalnih vladajućih struktura sa narko-klanovima, skoro uobičajena pojava dilovanja droge na javnim mjestima, pa čak i pred školama, te veoma veliki broj nasilnih narkomana – ne ostavljaju nam izbor osim okupljanja svih zdravih snaga u cilju vraćanja elementarne bezbjednosti u Sandžaku.

13. BORBA PROTIV NEMORALA

Nema napretka društvu u kome se nemoral neskriveno promovira i podržava čak i sa pozicije vlasti i medija. Nažalost, svjedoci smo svakodnevne promocije nemorala kroz razne koncerte i druge manifestacije koje obavezno prate distribucija narkotika i alkoholnih pića. Pojedine vladajuće stranke jeftinu zabavu i organiziranje raznih besplatnih putovanja za mlade u kojima se promovira nemoral koriste za regrutovanje stranačkog članstva i vezivanje ljudi za svoje nečasne programe. Zato je neophodna hitna smjena takve vlasti i široka politička akcija za zaštitu mladih od takvih i sličnih političkih programa. Ne smijemo ignorisati pitanje kakva nas budućnost čeka sa mladima koji se kroz takve programe prljaju i koji bi u budućnosti trebali da budu očevi i majke koji će rađati i odgajati djecu.

14. ZDRAVSTVO

Stanje zdravstva u Sandžaku izuzetno je loše. Zato je neophodna široka politička akcija koja se može realizirati isključivo sa pozicije vlasti kojom bi se izvršila temeljna reforma u etičkoj, profesionalnoj i organizacionoj dimenziji strukture zdravstvenih ustanova u Sandžaku. Ljekari sa dokazanim etičkim i profesionalnim kvalitetima treba da dobiju dominantnu poziciju u zdravstvu dok oni drugi moraju biti sankcionisani i isključeni iz zdravstvene djelatnosti.

Organiziranje zdravstvenog sistema u Sandžaku mora se prilagoditi potrebama građana tako da se porodilja, poput slučajeva porodilja iz Duge Poljane, radi kvalitetne zdravstvene brige ne mora upućivati u Užice umjesto u Novi Pazar. Takva praksa mora biti ukinuta.

15. OBRAZOVANJE

Od kvaliteta obrazovanja zavisi kvalitet naše budućnosti. Obrazovni sistem u Sandžaku nužno je najprije zaštititi od raznih oblika korupcije i drugih zloupotreba od strane lokalnih političkih moćnika koji godinama ugrožavaju obrazovanje kroz upošljavanje kadrova za novac ili po stranačkoj podobnosti, čime djeca postaju žrtve neadekvatnog kadra, što ostavlja posljedice u obrazovanju i etičkome formiranju kroz loše učitelje, nastavnike i profesore.

16. SLOBODA MEDIJA

Ovo malo preostalih slobodnih medija u Sandžaku neophodno je zaštititi i dati im punu podršku. Vlast koja zloupotrebom budžetskih sredstava građana uspostavlja kontrolu nad medijima koristeći ih za nelegitimno održavanje na vlasti i bezočno blaćenje političkih neistomišljenika mora se mijenjati. Narodu su potrebni mediji koji će obezbijediti slobodno informisanje i koji će ga zaštititi od trovanja raznim nemoralnim programima.

17. ZAŠTITA I AFIRMACIJA PORODICE, ŽENE I DJETETA

Porodica je temeljna ćelija društva od čijeg kvaliteta zavisi kvalitet novih generacija, a to znači i budućnost zajednice. Žena, kao ključni stub porodice, u svetoj ulozi majke i u drugim porodično-društvenim ulogama faktor je od čijeg moralnog ili mentalnog kvaliteta ovisi kvalitet zajednice. Zato je neophodno ženi individualno i kolektivno pružiti punu podršku i zaštitu, te joj omogućiti dobre šanse i ambijent u kome bi afirmisala sposobnosti neophodne za puni društveni razvoj zajednice.

Djeca su najvrednije blago svake porodice, najljepši ukras i izvor prave sreće. Djeca imaju pravo na zdrav odgoj, kvalitetno obrazovanje i punu zaštitu od svojih vidljivih i nevidljivih opasnosti. Dobra i brojna djeca garant su svijetle budućnosti.

18. AFIRMACIJA MLADIH

Od kvaliteta mladih zavisi kvalitet budućih generacija. Zato je naša obaveza da sa svih pozicija, a posebno pozicije vlasti, uspostavimo ambijent u kome će se mlade generacije kvalitetno odgajati i obrazovati i u kome će moći afirmisati svoje kvalitete formirajući se kao sposobne i čvrste ličnosti spremne da ponesu breme lične, porodične i kolektivne odgovornosti.

19. DIJALOG

Činjenica da živimo na prostoru sa kulturološkim, političkim i drugim različitostima, koje su kroz povijest korištene za brojne, pa i krvave sukobe, ukazuje na važnost opredjeljenja za rješavanje svih pitanja, a posebno konflikata isključivo dijalogom. Naša nacionalna i vjerska tradicija predstavlja snažan resurs za afirmaciju kulture dijaloga, što je jedna od aktualnih, ali i permanentnih idejnih i metodičkih odrednica Bošnjačke demokratske zajednice.

Bošnjaci najprije moraju pokazati snagu i umijeće međusobnoga dijaloga po svim važnim temama i pitanjima, a posebno oko ključnih nacionalnih interesa.

U našem političkom djelovanju dijalog će biti osnovno sredstvo rješavanja otvorenih pitanja sa drugim narodima. U tom smislu, snažno podržavamo najavljeni bošnjačko-srpski dijalog, kao i dijalog sa ostalim komšijskim narodima koji će konačno dovesti do punog pomirenja i trajnog mira i stabilnosti u regionu.

BDZ
SANDŽAKA

SOCIO-EKONOMSKI RAZVOJ

SOCIJALNO ODGOVORNA EKONOMIJA

Ekonomska misija Bošnjačke demokratske zajednice Sandžaka (BDZ) je da se poveća blagostanje građana u Sandžaku. Sandžak posjeduje veliki ekonomski razvojni potencijal sa svojim mladim i dinamičnim stanovništvom, bogatim prirodnim resursima, pojedince sa poduzetničkim duhom, historijske i prirodne ljepote, kao i geostrateški položaj.

Ekonomski sektor je od najveće važnosti za socijalno blagostanje cijelog društva. Poslovni ljudi u sandžačkoj regiji nose veliku društvenu odgovornost. Oni su odgovorni za obezbjeđivanje prihoda hiljadama radnika, kao i njihovih porodica. Ovi poslovni ljudi svjesni su svoje odgovornosti, nezavisno iz koje općine dolaze, kojoj nacionalnoj strukturi pripadaju, da li su politički opredijeljeni, ili ne. Nažalost, u sandžačkim općinama nivo priznavanja zasluga poslovnog sektora od strane političkog sektora, kao i samih građana, ne podudara se sa njihovom važnošću. Glavni razlog leži u neizbalansiranoj podjeli moći između političkog i ostalih sektora. Vlast ne dozvoljava veći uticaj drugih aktera zbog straha od gubitka kontrole nad procesom podjele javnih pozicija. Kontrola nad javnim pozicijama za njih označava glavni izvor njihove moći. Također je i poslovni sektor suviše slab, mada u njemu ima potencijala za pozicioniranje kao glavnog nosioca uticaja. Iz svih nabrojanih razloga politička misija BDZ biće apsolutno usmjerena u prevazilaženje ovih problema i stvaranje najboljeg mogućeg ambijenta kako bi se ekonomska slika Sandžaka u narednom periodu značajno poboljšala.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će implementirati strategiju kontinuiranog i održivog ekonomskog rasta kako bi se mobilizirali potencijali Sandžaka. Realizacija ove strategije će smanjiti siromaštvo i

nezaposlenost, što će povećati životni standard naših građana. Tako će Sandžak postati atraktivno mjesto za život sadašnjim i budućim generacijama.

Ekonomski razvoj i blagostanje vodi i do veće odgovornosti kod raspodjele stečenog bogatstva. BDZ je mišljenja da treba provesti socijalne politike kako bi se osigurala dobrobit i sreća svih naših građana. Neizbježno je stalno unapređivati koncept socijalne države koja će brinuti o nezaposlenim, siromašnim, bolesnim i osobama sa posebnim potrebama, što će ovim kategorijama, kao i svim ostalim građanima, omogućiti dostojanstven život.

U skladu sa ovom strategijom, BDZ je odredila svoje socio-ekonomske principe, ciljeve i politike i uspostaviti će koncept vlasti radi efikasne implementacije.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka je usvojila sljedeće osnovne principe ekonomskog razvoja:

- Ljudi su glavni resurs i subjekt ekonomskog razvoja i zato treba prilagoditi ekonomiju prema potrebama ljudi.
- Privredni razvoj je neophodno bazirati na slobodi tržišta u ambijentu zdrave konkurencije.
- Monopolizacija i nelojalna konkurencija treba se spriječiti po svaku cijenu.
- Svi razvojni projekti moraju podrazumijevati ekonomski i ekološki održivi razvoj.
- Pretpostavka privrednog razvoja je izgradnja kvalitetne infrastrukture i saobraćajne mreže, prije svega, autoputa i aerodroma u Sandžaku.

- BDZ će podržati sve razvojne projekte u sferi energetike u pogledu iskorištavanja prirodno obnovljivih resursa, kao što su riječni potencijali, vjetrovi i solarna energija.

- BDZ se zalaže za razvoj malih i srednjih preduzeća.

- Budući privredni razvoj neophodno je bazirati na očuvanju postojećih privrednih grana, kao što su tekstilna i drvna industrija, te oživljavanju poljoprivrede, naročito stočarstva, kao i drugih ekonomskih grana poput turizma i prerade ljekovitog bilja.

- Važno je podstaći i oživljavanje tradicionalnih zanata i domaće radinosti.

- Smatramo da treba pripremiti sandžačku ekonomiju za ulazak u globaliziranu privredu. Najbolji način jeste povećanje konkurentske prednosti putem efikasnog korištenja postojećih resursa.

- Treba pripremiti uslove za privlačenje stranog kapitala s posebnim naglaskom kapitala iz dijaspore, te međunarodnog znanja i iskustva za razvoj sandžačke ekonomije.

- Kroz dugoročnu edukaciju nužno je oživjeti etičke tradicionalne vrijednosti u poslovanju, jer su poštenje, odgovornost i tačnost osnovi profesionalizma.

- Mišljenja smo da država načelno treba da ostane izvan svih vrsta ekonomskih aktivnosti i da nosilac ekonomije treba biti privatni sektor.

- Funkcija države u ekonomiji treba biti regulatorna i kontrolna. Stoga, smatramo da je stvaranje pozitivnog i pravednog ambijenata putem državne uprave jedan od glavnih stubova za ekonomski razvoj Sandžaka.

- Smatramo da sve javne službe treba kvalitetno organizirati prema potrebama građana.

- Neophodno je razvijati koncept javno-privatnog partnerstva kod ponude javnih dobara, poput obrazovanja, zdravstva i komunalnih usluga.
- BDZ će razvijati zajedno sa vjerskim zajednicama i nevladinim organizacijama posebne programe za siromašne, penzionere, siromašnu djecu, nezaposlene i građane koji se suočavaju sa teškoćama i ne smiju se u društvu osjećati napuštenim i osamljenim.
- BDZ će ponuditi projekte za rehabilitaciju djece uličara, prosjaka i beskućnika u cilju smanjenja ovakvih pojava.

Za realizaciju ovih principa BDZ ima sljedeće osnovne ciljeve za ekonomiju:

- Ponuditi ambijent gdje se privatno poduzetništvo može slobodno razvijati bez suvišnih političkih i birokratskih barijera.
- Ponuditi puteve, željeznicu i aerodrom kao neophodnu infrastrukturu za razvoj ekonomije.
- Povećati proizvodnju roba i usluga.
- Povećati izvoz lokalnih proizvoda i njihovo brendiranje.
- Smanjenje nezaposlenosti, sprečavanje visokih troškova života i pravedna raspodjela dohotka.
- Iskorijeniti nepravedno profiterstvo i nelojalnu konkurenciju, koje sprečavaju stabilan i pravedan ekonomski razvoj. Spriječiti svaki vid monopolizacije.
- Reforma administracije lokalnih uprava, kao i policijskih, tužilačkih i pravosudnih organa kako bi se korupcija i organizirani kriminal sveli na minimum.

- Nužno je poduzeti sve raspoložive mjere radi zaštite zdrave privrede od narko i drugih vidova prljavog kapitala.

Za postizanje ovih ciljeva BDZ će implementirati sljedeće mjere:

- Korištenje svih resursa za razvoj privrede zasnovane na inovacijama, tehnologiji i produktivnosti.
- Ekonomski razvoj se može postići putem investicija. Zato će se promovirati obim i kvalitet investicija radi povećanja zaposlenosti.
- Finansijski sektor treba strukturirati prema potrebama svih učesnika u ekonomiji, a ne obratno.
- Treba ublažiti regionalne neravnoteže u ekonomskoj snazi i ponuditi ambijent za korištenje svih resursa u svim mjestima i općinama.
- Treba reformisati poreski sistem uzimajući u obzir ekonomsku snagu poreskih obveznika i pravednost raspodjele poreskih tereta.
- Treba reformisati način trošenja javnih rashoda i spriječiti zloupotrebe vezano za njih.
- Javni rashodi trebaju se isključivo trošiti za opće dobro svih građana, a prije svega za javne investicije.
- Treba obezbijediti vladavinu prava uz nezavisno sudstvo, zaštićena imovinska prava i slobodan pristup tržištu.
- Treba uključiti obrazovne i naučne institucije u cilju postizanja konkurentnosti ekonomije.

I. JAVNE FINANSIJE

1.1. Transparentnost trošenja javnih prihoda

Poreski prihodi se ostvaruju uzimanjem dijela prihoda od građana. Zato trošenje ovih sredstava predstavlja veliku odgovornost za izvršnu vlast bilo kojeg nivoa. Zbog toga građani imaju pravo znati u koje svrhe je potrošen plaćeni porez. Radi bolje transparentnosti trošenja javnih prihoda treba namjenski odrediti korisnike poreskih prihoda, što će povećati spremnost poreskih obveznika za plaćanje poreza i smanjiti zloupotrebe poreskih prihoda. Kada građani uoče da se poreski prihodi koriste za njihovu dobrobit, povećat će se spremnost za plaćanjem. Transparentnost će povratiti povjerenje građana u vlast i njene zvaničnike, što je suština demokratije.

Svi nivoi vlasti trebaju optimalno koristiti javne prihode da bi se postigli što veći rezultati uz što manje poresko opterećenje građana i privrede. Treba spriječiti zapošljavanje nekompetentnih kadrova u javnoj administraciji, koji uzimaju državni novac bez davanja adekvatne protivsluge za dobijenu zaradu. Zato se BDZ zalaže za transparentnu proceduru zapošljavanje kadrova u državnim ustanovama, gdje će se pojedinac zaposliti na osnovu objektivnih kriterija.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka se zalaže da u svim državnim ustanovama, čiji je osnivač Republika ili lokalna samouprava, struktura zaposlenih bude usklađena sa strukturom stanovništva po polu, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će preuzeti sljedeće

mjere radi povećanja transparentnosti trošenja javnih prihoda:

- Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka se zalaže sa maksimalnu transparentnost o trošenju javnih rashoda. Budžeti i završni računi vlada svih nivoa, javnih preduzeća, kao i konkursi za javne nabavke moraju biti javno dostupni putem interneta. Postavljeni podaci moraju biti objašnjeni građanima bez opterećenja stručnih termina. Ovdje je posebno bitno da se za svaki ubirani porez, odnosno taksu, koliko je moguće odredi i ograniči namjena za šta se može koristiti.
- Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka se zalaže da svaki poreski prihod dobija tačnu definisanu kategoriju primaoca.
- Struktura javnih rashoda u svakom budžetu će biti jasno definisana radi efikasnijeg trošenja javnih prihoda, tako da će se odrediti maksimalno moguće trošenje za zaposlenike i javne nabavke u procentima od javnih prihoda, dok će svaki budžet morati određeni procent odvojiti za investicije. Ovi procenti će se odrediti prema stepenu razvoja svake lokalne samouprave.
- Uvođenje pozitivne diskriminacije o strukturi zaposlenih u ustanovama i preduzećima, čiji je osnivač Republika ili lokalna samouprava, prema strukturi stanovništva po polu, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti. Godišnje će se predati izvještaj lokalnoj skupštini o poštovanju principa ravnopravnosti u zapošljavanju i usklađenosti sa strukturom stanovništva lokalne samouprave.
- Prilikom zapošljavanja u ustanovama i preduzećima, čiji je osnivač Republika ili lokalna samouprava, neophodno je uvesti sistem "Konkurs-bodovanje-javni izvještaj". To znači da se za svako radno mjesto mora raspisati javni konkurs, sa unaprijed određenim sistemom bodovanja, formirati komisija za ocjenu kandidata, javno objaviti izvještaj o

bodovanju i odabiru kandidata. Na ovaj način će se poboljšati struktura zaposlenih u ovim ustanovama, a istovremeno će biti zadovoljeni kriteriji ravnopravnosti i transparentnosti.

1.2. Pravedni poreski sistem

Poreski sistem treba reformisati uzimajući u obzir realnu ekonomsku snagu poreskih obveznika i pravednost raspodjele poreskih tereta. Zbog trenutne loše ekonomske situacije treba zaštititi porodice sa većim brojem članova, siromašne, penzionere i nezaposlene od previsokog poreskog opterećenja. Zato treba pojednostaviti poreske zakone, smanjiti broj vrsta poreza, smanjiti stope oporezivanja i povećati pravednost oporezivanja.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će preuzeti sljedeće mjere radi postizanja pravednijeg poreskog sistema:

- Ponuditi poreske olakšice pravnim licima koja investiraju u nerazvijene lokalne samouprave, poput poreskih oslobođenja i poreskih kredita.
- Usklađivanjem zakona ponuditi poreske olakšice za investicije na područjima iznad 700 metara nadmorske visine, zbog klimatski i komunikacijski otežanih uslova života, čime bi se pospješila privredna ulaganja u brdskim i planinskim područjima.
- Pravedno oporezivanje privrednih društava nezavisno od načina finansiranja. Treba spriječiti diskriminaciju privrednih društava koja se pretežno finansiraju sopstvenim kapitalom time što se kamatni rashodi

ne priznaju kao rashod za obračun poreza na dobit.

- Porez na imovinu treba reformisati na taj način da se imovina koja se koristi kao osnovna potrepština (npr. osoba posjeduje samo jedan stambeni objekat kojeg lično koristi) neće oporezivati. Porez na imovinu treba reformisati prema količini, tj. treba oporezivati višak, kada osoba posjeduje nekoliko stambenih objekata, te prošiti prema vrsti predmeta, tj. plaćati porez na imovinu i na novčanu ušteđevinu, vrijednosnice, udjele i nekretnine.

- Socijalno ugroženim kategorijama stanovništva (zajednička domaćinstva sa šest i više članova, penzioneri sa minimalnim penzijama, nezaposlena lica) treba omogućiti pravo na povraćaj plaćenog poreza na dodatnu vrijednost, da bi lakše mogli finansirati svoje rashode.

- Akcize treba naplaćivati samo na po zdravlje štetne proizvode, kao što su cigarete, alkohol i slični proizvodi. Ostali proizvodi, poput naftnih derivata, kafe i električne energije, treba osloboditi akciza, jer se ovdje u današnjem vremenu radi o osnovnim potrepštinama koje ne treba vještački poskupjeti.

- U cilju smanjenja emisije štetnih gasova i drugih negativnih efekata po okolinu treba uvesti ekološki porez na sve proizvođače i korisnike predmeta koji negativno utiču na okolinu.

1.3. Sprečavanje rasta javnog duga

Budžetski deficiti i javni dugovi ne smiju biti iznad prihvatljive visine. Nagli rast javnog duga negativno utiče na privredu i socijalno stanje u društvu. Zato treba ograničiti rast javnog duga samo do određenog maksimuma i dozvoliti zaduživanje samo za općekorisne projekte, poput razvoja infrastrukture, zaštite životne sredine i sl.

U cilju smanjenja i kontrole javnih zaduživanja BDZ će:

- Dozvoliti javno zaduživanje samo za projekte koji će povećati životni standard građana, kao na primjer iz oblasti infrastrukture, zdravstva, obrazovanja i zaštite životne sredine.
- Sprečavati dalji rast javnog duga i budžetskih deficita i uraditi efikasan plan otplate javnih dugova.
- Razvijati alternativne instrumente za finansiranje javnih investicija, koji neće biti bazirani na kreditnim zaduženjima.

1.4. Fiskalna decentralizacija

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka zalaže se za decentralizaciju državne uprave i približavanje državnih funkcija građanima, jer lokalno stanovništvo najbolje poznaje svoje potrebe, što će omogućiti kvalitetan život bez regionalnih neuravnoteženosti.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka traži da radi osnaživanja finansija lokalnih samouprava republička vlast ustupi dio najizdašnijih poreza u Srbiji lokalnim samoupravama. Veća fiskalna autonomija će omogućiti takmičenje lokalnih samouprava u dobijanju investicija i na taj način povećat će stepen efikasnosti trošenja javnih prihoda.

Da bi se približila vlast građanima, Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka nastoji ojačati mjesne zajednice putem dobijanja statusa pravnog lica i ustupiti jasno definisane nadležnosti lokalnih samouprava mjesnim zajednicama. Pored toga, mjesne zajednice će dobiti pravo na autonomne finansije poput samodoprinosu, dijela poreza na imovinu i namjenskih transfera višeg nivoa vlasti.

Radi postizanja ovih ciljeva, BDZ će poduzeti sljedeće mjere:

- Zakonske promjene u cilju podjele prihoda od poreza na dodatu vrijednost i akciza kao najizdašnjih poreza između republičke vlasti i lokalne samouprave.
- Približavanje vlasti građanima kroz formiranje mjesnih centara.
- Promjena Zakona o lokalnoj samoupravi gdje će se tačno definirati nadležnosti, finansije i status pravnog lica mjesnih zajednica.

1.5. Ponuda javnih dobara

Javna dobra treba organizirati na najbolji način prema potrebama stanovništva. Najbolji način ponude će se ostvariti ukoliko postoji konkurencija ponuđača i uz uključivanje privatnog sektora kod ponude javnih dobara.

Kod ponude javnih dobara treba voditi računa o socijalno ugroženom stanovništvu i o potrebama nerazvijenih gradova i općina.

Za bolju ponudu javnih dobara BDZ će poduzeti sljedeće mjere:

- Privatizacija javnih ustanova i liberalizacija tržišta, gdje je moguće da se razvija konkurencija između ponuđača.
- U tržišta gdje postoji prirodni monopol (infrastruktura kod telekomunikacije, električna energija, željeznica i sl.) treba razlikovati između ponude usluge i infrastrukture. Infrastruktura treba ostati u državnom vlasništvu, dok će ponuđači usluga dobiti slobodan

pristup infrastrukturi uz plaćanje nadoknada. Upravljanje javnim preduzećem za infrastrukturu će se prepustiti profesionalnom menadžmentu, uz nadzorni odbor gdje će biti uključeni krajnji potrošači, dobavljači, zaposlenici i drugi uključeni akteri u procesu davanja usluga. Uticaj države treba smanjiti na opći nadzor i razvoj nerazvijenih područja.

- Kod ponude javnih dobara, prije svega usluga komunalnih preduzeća, treba što više koristiti javno-privatna partnerstva kao model uspješnog tržišnog upravljanja po uzoru na razvijene zemlje. Koliko je moguće neophodno je otvoriti ova tržišta za privatna privredna društva.

- Reorganizacija procesa i obuka zaposlenika javnih uprava u cilju što efikasnijeg pružanja usluga građanima i pravnim licima.

2. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Razvoj sektora saobraćaja i njegove infrastrukture ključni je faktor privrednog razvoja Sandžaka. Kompanije će za svoje investicije tražiti lokacije sa izvanrednim pristupom i vezama - u blizini luka, aerodroma i transportnih koridora. Povoljan geoprometni položaj Sandžaka omogućuje komplementaran razvoj sa bližim i širim okruženjem - ostalim dijelom Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Kosovom. Činjenica da se Sandžak nalazi u blizini nekoliko mora - Crno more, Sredozemno more, Jadransko more, Jonsko more, Egejsko more i Mramorno more - stavlja Sandžak u poziciju da se povezuje sa pomorskim transportom. Idealna lokacija Sandžaka između Azije i Evrope predstavlja konkurentsku prednost za našu regiju i time priliku za transformaciju u veliko trgovinsko čvorište.

Za razvoj saobraćajne infrastrukture Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će uraditi Master plan za optimalno korištenje svih vrsta saobraćajnih sistema. Obzirom da je saobraćajna infrastruktura u Sandžaku nerazvijena, neophodno je utvrditi prioritet razvojnih projekata. Prvi prioritet jeste izgradnja autoputa kroz Sandžak. BDZ će ulagati sve postojeće resurse da bi se realizirao ovaj historijski projekat. Pored političkog lobiranja, BDZ će aktivno raditi na privlačenju investitora koji će iskoristiti budući autoput.

Pored izgradnje autoputa neophodno je efikasno povezivati sandžačke gradove magistralnim putevima, i to u najkraćim varijantama sa direktnim vezama. Zato treba sanirati postojeće magistralne puteve i probijati nove puteve, koji će spajati sandžačke gradova u sjevernom, kao i napraviti veze sa sandžačkim gradovima u južnom Sandžaku.

Za BDZ posebno je bitno da što veći broj sela dobije pristup asfaltiranim putevima koji će ih povezati sa značajnim magistralama kroz Sandžak. Na taj način kvalitet života na selima će se povećati, a pored poljoprivrede tada će postojati mogućnosti razvoja drugih ekonomskih grana na seoskim područjima, na primjer, putem izgradnje industrijskih parkova u ruralnim područjima.

Kod sanacije i izgradnje puteva posebno treba voditi računa o njihovom kvalitetnom održavanju i bezbjednosti saobraćaja uz prikladnu signalizaciju. Isto važi i za infrastrukturu unutar gradova. BDZ se, također, zalaže za rješavanje problema parking prostora, prije svega, u centrima gradova.

U skladu sa modernim strategijama u poslovnoj ekonomiji i potrebi građana, treba sanirati i prošiti željezničku infrastrukturu u Sandžaku. Ovo bi obuhvatilo proširenje pruge Beograd-Bar i povezivanje gradova Novi Pazar, Sjenica i Tutin sa željezničkom infrastrukturom. Na taj način bi se povećao značaj Sandžaka kao logističkog centra i omogućio bi se masovni transport ljudi i roba na efikasan način. Pored toga, izgradnja modernih željezničkih stanica će dobiti poslovni prostor sa različitim sadržajima, što će otvoriti dodatna radna mjesta.

BDZ se zalaže i za izgradnju civilnog aerodroma u Sandžaku. Civilni aerodrom bi olakšao transport ljudi i roba iz Sandžaka i u Sandžak. Povoljna geoprometna pozicija Sandžaka omogućila bi da sandžački aerodrom postane bitan transferni aerodrom za povezivanje međunarodnih letova. Radi privlačenja putnika ovaj aerodrom bi trebao biti prepoznatljiv po jedinstvenim aerodromskim sadržajima, koji će svakom putniku pružiti izuzetan ugođaj tokom boravka na aerodromu. Mogućnost da se plasiraju trgovinski, ugostiteljski i smještajni objekti, kao i biblioteke, muzeji, spa centri na aerodromu, povećava mogućnosti otvaranja novih radnih mjesta i atraktivnost aerodroma.

Za razvoj saobraćajne infrastrukture u Sandžaku BDZ predlaže sljedeće mjere:

- Izgradnja autoputa Beograd-Bar preko Sandžaka.
- Izgradnja aerodroma u Sandžaku za civilno korištenje.
- Rekonstrukcija pruge Beograd-Bar preko Sandžaka.
- Priključak Novog Pazara, Tutina i Sjenice na mrežu željeznice.
- Rekonstrukcija i asfaltiranje puteva prema prioritetima određenim dužinom puta i brojem stanovnika, odnosno korisnika puta i značajem za razvoj poljoprivrede i turizma.
- Rekonstrukcija magistrale Novi Pazar-Sjenica.
- Rekonstrukcija magistrale Novi Pazar-Tutin.
- Izgradnja moderne magistrale Tutin-Sjenica.
- Izgradnja nove magistrale Sjenica-Prijepolje.
- Priključak sela na magistralne puteve modernim asfaltiranim putevima.
- Završetak zaobilaznice oko Novog Pazara.
- Otvaranje novih graničnih prijelaza između sjevernog i južnog Sandžaka.
- Probijanje novih seoskih puteva i asfaltiranje istih.

- Rekonstrukcija gradskih ulica i izgradnja parking prostora.
  - Izgradnja, rekonstrukcija i popravka mostova.
  - Izgradnja pločastih propusta i potpornih zidova.
  - Izrada studije za povećanje bezbjednosti u saobraćaju.
- Uspostavljanje i širenje telekomunikacijske, radijske, televizijske i informacijske mreže sa jeftinom, kvalitetnom i pouzdanom uslugom na liberalnom tržištu sa konkurencijom koja će korisniku omogućiti izbor različitih alternativa.

3. RAZVOJ INDUSTRIJSKIH PARKOVA (ZONA) KAO PODSTICAJ DINAMIČNIJEM PRIVREDNOM RAZVOJU SANDŽAKA

3.1. *Industrijski parkovi kao pokretači regionalnog razvoja Sandžaka*

Ključ razvoja svakog područja, regije i cijele zemlje jeste povećanje zaposlenosti i stvaranje dohotka koju ta zaposlenost omogućava. U okviru povećanja zaposlenosti najveći značaj ima, prije svega, otvaranje novih radnih mjesta u procesu proizvodnje. Samo rentabilno održiva proizvodnja koja ima kupca za svoj proizvod omogućava dalji razvoj jedne regije, odnosno cijele države u kojoj se ta regija nalazi.

Osnivanje industrijskog parka na mjestu koje može da odgovori zahtjevima određenih industrijskih grana u velikoj mjeri olakšava posao pronalaženja adekvatne lokacije sa pozicije ulagača i ubrzava investicioni proces. Industrijski parkovi se, manje-više, svuda u svijetu definišu kao poseban prostor koji namjenski i funkcionalno ispunjava kriterije da to postane. U Srbiji se pojam industrijskog parka posebno definiše kroz Zakon o industrijskim parkovima. Ovaj zakon uvodi u našu pravnu praksu i novu instituciju “upravitelja industrijskog parka”, odnosno, domaćeg ili stranog privrednog društva kome je izdata licenca za održavanje, izdavanje u zakup i pružanje drugih usluga korisnicima industrijskog parka. Zakon o industrijskim parkovima predviđa da država finansira do 50% vrijednosti troškova izgradnje saobraćajnica, elektroinstalacija, vodovoda, kanalizacije, gasovoda i telekomunikacione mreže, koji bi bili smješteni u industrijskim zonama u blizini magistralnih putnih i riječnih arterija.

Država finansira i do 80% troškova izgradnje sekundarne infrastrukture industrijskog parka koji se nalazi na teritoriji nerazvijenog područja. Sa kojom visinom sredstava će država učestvovati zavisiće od toga da li je za konkretnu lokaciju zainteresovan strateški investitor. Ukoliko to jeste slučaj, država je u obavezi da pokrije sve troškove i investitor će moći da izgradi svoju fabriku bez straha da će se suočiti sa nerealnim zahtjevima i birokratizmom lokalne samouprave. Kada je riječ o poreskim olakšicama, misli se, prije svega, na oslobađanje od plaćanja poreza na dodatu vrijednost. Sve bi to trebalo na kraju da ima za rezultat decentralizaciju stranih investicija, koje se uglavnom koncentrišu u velikim gradovima i razvijenim područjima. I svi gradovi koji se oslanjaju na Koridor 10 potencijalni su dobitnici izgradnje industrijskog parka. U pojasu Koridora 10 koncentrisan je i veliki broj nerazvijenih područja koja bi izgradnjom jednog ili više ovakvih objekata imala ogromne dobiti. Autoput je pogodan (o tome je bilo riječi u prvoj tački ovog programa) što osim zbog prednosti transporta nudi već izgrađene potrebne instalacije (telekomunikacije, struja) sa kojima industrijski parkovi mogu brzo da se povežu. Da će za onog ko gradi fabriku u industrijskim zonama biti još privilegija govori i to da Zakon o industrijskim zonama daje mogućnost da pojedine industrijske zone dobiju i status bescarinskih zona, što bi svakako dodatno motivisalo investitore da dođu i investiraju u Sandžak.

Za razliku od industrijskih zona koje predstavljaju infrastrukturno uređenu oblast za potrebe industrije i trgovine, u industrijskim parkovima posluju firme, instituti, fakulteti, komercijalni i drugi objekti, dok jedna kompanija upravlja parkom obezbjeđujući im dodatne usluge. U ovoj činjenici i leži i konkurentna prednost Novog Pazara i cijelog Sandžaka. Akcenat te prednosti u odnosu na druge slične nerazvijene regije u Srbiji jeste postojanje Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru i nekoliko samostalnih fakulteta.

Za korištenje potencijala industrijskih parkova BDZ će poduzeti sljedeće mjere:

- BDZ će ponuditi strateškim investitorima subvencije za pokrivanje troškova izgradnje infrastrukture, kao i poreske olakšice, prije svega oslobađanje od poreza na dodatu vrijednosti i carina.
- BDZ će koristiti svoje izgrađene veze i vrlo otvorenu komunikaciju sa dijasporom da putem industrijskih parkova investira kapital u Sandžak.
- BDZ će obezbijediti saradnju između obrazovnih institucija i potencijalnih investitora da bi se ljudski potencijal Sandžaka na najbolji način koristio za razvoj industrijskih parkova, pa time i otvaranja novih radnih mjesta.
- BZD će na nivou lokalne samouprave pokrenuti formiranje posebnih odjeljenja koji će se baviti razvojem industrijskih parkova. Obuka i program studijskih putovanja predstavlja ključ ideje vodilje razvoja ovog koncepta za šta će se BDZ kao pokretač ove ideje i svestrano zalagati.
- Pored priliva stranih investicija, industrijski parkovi omogućili bi primjenu novih tehnologija i edukaciju radne snage, smanjili bi nezaposlenost, što jeste primarni programski cilj BDZ.

3.2. Finansiranje izgradnje industrijskog parka (zone)

Iako su se, kroz historijat razvoja industrijskih parkova, pojavila brojna inovativna rješenja u finansiranju njihovog razvoja, generalno postoje tri modela osnivanja i finansiranja razvoja parkova:

- Model lokalne (općinske) uprave, što bi kod nas podrazumijevalo da općina registruje preduzeće za upravljanje industrijskim parkovima, unese zemljište parka u kapital tog preduzeća, ili da preduzeće posreduje u zakupu industrijskog zemljišta između investitora i općine. Pored toga, preduzeće za upravljanje parkom obezbjeđuje infrastrukturno opremanje parcela u parku, bilo da se radi o investicijama iz lokalnog budžeta ili nekog drugog izvora.
- Model privatne uprave koji podrazumijeva da privatni investitor osnuje preduzeće za upravljanje industrijskim parkom, unese svoje zemljište u preduzeće i finansira infrastrukturne radove. Ovdje problem može da bude planska dokumentacija vezana za namjenu zemljišta, proširivanje parka u slučaju potrebe, kao i obezbjeđivanje potrebnih dozvola od strane lokalne administracije. U ovom slučaju BDZ se zalaže za maksimalno pojednostavljivanje procedure za dobijanje potrebnih dozvola čime bi se otvorio put i olakšao dolazak potencijalnih investitora.
- Model JPP-a (javno-privatnog partnerstva), gdje privatni investitor i općina organizuju zajedničko preduzeće za upravljanje industrijskim parkom, a zemljište i komunalno opremanje zavisi od udjela u osnivačkom i naknadno unijetom kapitalu partnera u preduzeću. Ovaj model, u velikoj mjeri, eliminiše nedostatke prethodna dva. Mehanizam javno-privatnog partnerstva kao model uspješnog upravljanja i njegovog uvođenja u praksu (praksa većine zemalja EU) jedan je od zadataka BDZ.

Iz ovoga se može izvući zaključak da odgovornost i najveći teret na buduću izgradnju parkova imaju lokalne samouprave. BDZ se zalaže da u tom slučaju treba iskoristiti sve moguće povlastice koje država preko zakonskih rješenja može dati kao stimulans izgradnji ovih, nesumnjivo, veoma značajnih projekata kakvi su industrijski i tehnološki parkovi. Prednost Novog Pazara, Sjenice, Tutina i Prijepolja jeste veliki broj malih i srednjih preduzeća koja figuriraju oko 2-3 industrijske grane, čime postoji veoma dobar osnov za privlačenje većih igrača koji bi u okviru parka bili uključeni u zajedničku proizvodnju. Velika prednost jeste i postojanje Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru koji bi davao neophodnu visokoobrazovanu radnu snagu, a mogao bi i svoje programe po potrebi da prilagođava potrebama industrijskog parka (što je praksa najrazvijenijih zemalja u svijetu).

4. RAZVOJ VODOPRIVREDE U SANDŽAKU

Osnovni principi na kojima treba zasnivati buduća rješenja u sektoru upravljanja izvorima podzemnih voda za potrebe vodosnabdijevanja stanovništva i industrije, a za koje se zalaže BDZ, jesu:

- u budućem razvoju regionalnih sistema za vodosnabdijevanje pridržavati se principa da se do ekološki prihvatljivih granica iskoriste lokalna izvorišta podzemnih i površinskih voda, a samo nedostajuću količinu obezbijediti iz regionalnih sistema. Prioritet kod eksploatacije lokalnih izvorišta dati resursima podzemnih voda i zaštititi ih od zagađivanja,
- rezerve podzemnih voda visokog kvaliteta koristiti samo za snabdijevanje stanovništva vodom za piće i industrije u tehnološkim procesima koji zahtijevaju vodu najvišeg kvaliteta. Dinamiku eksploatacije prilagoditi dugoročnim zahtjevima bez uticaja na pogoršanje kvaliteta,
- intenzivirati istražne radove na utvrđivanju stvarno potencijalnih kapaciteta uz mogućnost povećanja eksploatacionih mogućnosti vještačkim prihranjivanjem,
- zaštititi zone sanitarne zaštite postojećih i potencijalnih izvorišta i slivnih područja podzemnih voda,
- u ravničarskim predjelima u slivnim područjima rijeka koje prihranjuju podzemne vode, a naročito u onim koji su zavisni od korištenja tranzitnih voda, izvršiti prostornu preraspodjelu voda i stvoriti uslove za njihovo višenamjensko korištenje, zaštitu od zagađivanja, kao i zaštitu od voda.

Pored toga, BDZ traži da se:

- poveća stepen snabdjevenosti stanovništva vodom za piće u ruralnim područjima i poboljša kvalitet isporučene vode za stanovništvo i
- poveća broj domaćinstava koja su priključena na kanalizacionu mrežu te količine komunalnih i industrijskih otpadnih voda koje se adekvatno prečišćavaju izgradnjom novih i rekonstrukcijom postojećih postrojenja.

BDZ zalagat će se i da se:

- zainteresovanom privatnom kapitalu omogući investiranje u otvaranje fabrika za proizvodnju i preradu vode niskomineralnog i mineralnog sastava po sistemu koncesionih ugovora na duže vremenske periode. U tom kontekstu, BDZ u prvi plan stavlja dobrobit onih koji investiraju i tragaju za profitom, novozaposlenih, ali i onih koji iz različitih razloga tragaju za kvalitetnom i vodom koja je dokazana kao zdravstveno poželjna za piće. Nezanemarljiva korist bi se odnosila i na značajna sredstva koja bi se u tom slučaju kroz datu koncesiju slijevala u gradski budžet, a od koga bi svi građani pojedinačnih općina u Sandžaku imali koristi (povećanje izdvajanja za one projekte koji imaju urgentnu potrebu za novcem, a koje su od općeg interesa).

5. OBEZBJEĐIVANJE STABILNOG SNABDIJEVANJA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM

Osnovni cilj energetske politike sastoji se u osiguravanju pouzdanosti i održivosti snabdijevanja energijom privrede i stanovništva na efikasan način uz zaštitu životne sredine i zdravlja ljudi. Sandžak posjeduje velike resurse za korištenje obnovljivih i neobnovljivih energenata - bogatstvo šuma, uglja, rijeka, geotermalnih izvora, kao i predispozicije za uspostavljanje vjetroparkova.

Radi postizanja ovih ciljeva Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će poduzeti sljedeće mjere:

- Podsticaj investicija privatnog sektora u oblasti energetike po modelu "izgradi i održavaj".
- Dugoročna stimulacija investiranja u obnovljive izvore energije (hidroelektrane, vjetroparkovi, upotreba biomase, geotermalnih izvora i sl.).
- Potpuna transparentnost i otvorenost procesa izdavanja dozvola i licenci u oblasti energetike.
- Primjena mehanizama zaštite životne sredine, naročito kod upotrebe neobnovljivih izvora energije, prije svega uglja, kako bi se spriječile negativne posljedice po životnu sredinu i zdravlje ljudi.
- Promocija unapređenja energetske efikasnosti u svim segmentima privrede i društva u cjelini.
- Racionalno korištenje drveta kao energenta.
- Unapređenje kvaliteta i stabilnosti distributivne mreže električne energije.

6. PRERADA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Već duži niz godina Srbija bilježi spoljnotrgovinski deficit u platnom bilansu. Spoljnotrgovinski deficit Srbije u januaru iznosio je 276,7 miliona evra, što je za 49,3 odsto manje nego u istom mjesecu prošle godine, dok je u ostvarenoj razmjeni sa zemljama potpisnicama CEFTA sporazuma Srbija zabilježila suficit od 63 miliona dolara.

Napomenimo da u strukturi proizvoda koji su obuhvaćeni CEFTA sporazumom figuriraju uglavnom poljoprivredni proizvodi što opravdava strategije ulaganja u poljoprivredu, a posebno proizvodnju hrane.

Na osnovu postojećih neiskorištenih potencijala, područje Pešteri ima realne osnove da postane jedan od važnijih regiona u proizvodnji hrane. Peštarska visoravan (poznata i samo kao Pešter) je kraška visoravan (nadmorska visina od 1100-1250 m). U srcu Peštarske visoravni, u središnjem dijelu Sandžaka, velika nadmorska visina i oštra klima ne pogoduju razvoju zemljoradnje. Prostrani pašnjaci zato su izuzetno povoljni za gajenje stoke, posebno ovaca.

Poljoprivredni proizvođači, posljednje dvije decenije, sa propadanjem društvenog kombinata bili su prepušteni sami sebi. Ostale su zastarjele mašine i oskudica u znanju o novim tehnologijama koje se primjenjuju u uzgoju stoke. Stočari sa Pešteri suočavali su se sa problemom prodaje sira, mlijeka, žive stoke, ali i odlaganjem vune poslije obaveznog striganja stada.

Iako je Pešter sinonim za stočarski kraj, ovdje je sve manje stada. Prema procjenama stručnjaka ostalo je 50 hiljada grla krupne stoke i

stotinak hiljada ovaca, a uz minimalna ulaganja moglo bi se uzgajati i tri puta više stoke. Međutim, umjesto da se stočni fond na Pešteri umnožava, on se i iz godine u godinu drastično prorjeđuje.

Na Peštorskoj visoravni, poznatoj po surovim zimama, nedirnutoj prirodi i vrijednim stočarima, proizvodi se čuveni sjenički sir, koji bi ponovo mogao da, uz jagnjetinu, postane glavni izvozni adut tog dijela jugozapadne Srbije. Tajna sjeničkog sira ne krije se samo u načinu pripreme, već i u podneblju, kvalitetu mlijeka i raznovrsnosti trave kojom se hrane krave i ovce. Poseban proizvod sa ovog podneblja koji ima šansu za vanregionalni uspeh jeste i meso koje posjeduje izuzetan kvalitet kako u sirovom tako i u sušenom stanju. Dakle, nesumnjivo je da hrana sa Peštorske visoravni nema problema sa kvalitetom, kao ni sa tržištem za njen plasman, a u uslovima ekonomske krize, kada cijene hrane rastu, ulaganja u ovu privrednu granu mogu biti veoma isplativa.

Osvrnut ćemo se na trenutno stanje privrede u Sandžaku. Sandžak je poznat po razvijenoj tekstilnoj industriji. Međutim, ekonomska kriza kao i u drugim svjetskim industrijama i ovdje uzima svoj danak. Napomenimo da ovi podaci ne potiču sa evidencije tržišta rada jer isti često ne daju stvarnu sliku stvari na terenu. Nasuprot industriji, poljoprivreda ima problema sa manjkom radne snage i nedostatkom kapitala. Uz činjenicu da je tražnja za poljoprivrednim proizvodima sa ovog područja skoro neograničena, prelijevanje kapitala iz zasićene industrije predstavljalo bi rješenje za izlaz cijelog regiona iz nastale krize.

Prelievanje lokalnog kapitala iz industrije u poljoprivredu dugoročno ne nosi nužnost smanjenja industrijske proizvodnje već bi iskorištavanjem potencijala Pešteri došlo i do razvoja prehrambene prerađivačke industrije. Međutim, preduslov razvoja prerađivačke industrije je i razvoj kvalitetne sirovinske baze poljoprivrednih proizvoda kroz, prije svega, povećanje stočnog fonda i obezbjeđivanje osnovnih uslova za ostanak ljudi na selu.

Poljoprivreda na Pešteri treba da se usmjeri na proizvodnju proizvoda za kojima postoji tražnja kako na domaćem tako, uz ispunjenje određenih uslova, i na stranim tržištima čime se otvara „beskonačno“ tržište, poput sjeničkog sira, peštarske pršute i sudžuka, kajmaka, žive stoke i sirovog mesa. Također, plasman vune i sirove kože može dati izuzetan doprinos razvoju privrede regiona.

Dosadašnji način proizvodnje hrane na Pešteri, iako posjeduje neosporan kvalitet, može da zadovoljava samo lokalne potrebe. Pri plasmanu proizvoda sa Pešteri, prije svega mlijeka i mliječnih proizvoda, susreću se sa mnoštvom problema kako na lokalnom tako i na širim tržištima. Razlog tome leži i u nestandardizovanom procesu proizvodnje koji se bukvalno razlikuje od domaćinstva do domaćinstva te tako ne postoji konzistentan proizvod. Sjenički sir kao najperspektivniji proizvod iz „grupe“ peštarskih proizvoda suočava se sa problemima na pijacama širom regiona i zemlje. Zbog nepostojanja adekvatnih proizvodnih deklaracija ovaj nesumnjivo kvalitetan proizvod je nerijetko na meti sanitarnih i tržišnih inspektora i veoma često završava u kontejnerima, a proizvođače dovodi do ogromnih gubitaka. Kvalitet također narušava i slabo razvijena, prije svega, putna infrastruktura regiona koja povećava troškove i nesigurnost snabdijevanja tržišta.

Čuveno sjeničko sušeno meso također bi moglo da postane brend i da se plasira na probirljive trpeze zapadnih zemalja. Domaći stručnjaci upozoravaju da tradicionalni način sušenja nema prođu na tržištu Evropske unije i upućuju proizvođače na Pešteri kako da osavremene sušare i primijene savremene tehnologije. Kada novi procesi zažive, peštarski proizvodi postat će jedan od cijenjenih brendova. Ukoliko proizvodi sa Pešteri žele uspješan nastup na inostranom tržištu, prije svega tržištu Evropske unije, neophodna je proizvodnja po HCCP standardu, dok za nastup na tržištima islamskih zemalja Halal standard predstavlja preduslov izvoza.

Menadžeri prepoznaju važnost uvođenja HCCP standarda u proizvodnji hrane koji pored rasta proizvodnje, izvoza i prodaje blago povećava i zaposlenost. Implementacija ovog procesa u principu traje od 6 do 12 mjeseci. Zbog svega je jasno da je uvođenje ovog standarda investicija, a ne trošak.

Čak 70 odsto muslimanske zajednice širom sveta živi i hrani se u skladu sa Halal standardom tako da svjetsko Halal tržište čini populacija od preko milijardu muslimana u svijetu. To je ujedno i najbrže rastuće tržište koje je 2005. godine imalo ukupni promet od 550 milijardi dolara, od čega je 170 milijardi utrošeno na prehrambene proizvode.

S druge strane, sve veći broj nemuslimana koristi halal proizvode jer ih smatraju zdravijim i sigurnijim za upotrebu, naročito kada je u pitanju ishrana. Da bi neki proizvod bio označen kao halal, ne smije sadržavati tzv. haram sastojke (svinjsko meso, krv, alkohol, meso mrtvih životinja...). Pomenimo da su Halal standardom obuhvaćeni svi propisi u okviru HCCP regulative tako da uvođenje Halal standarda, pored toga što omogućava plasman proizvoda na tržište islamskih zemalja, omogućava i slobodan izvoz na tržište Evropske unije i šire.

U župskim dijelovima Sandžaka, poput Novog Pazara i Prijepolja, postoji veliki potencijal za intenzivno gajenje voća i povrća. Uzgajivačima treba obezbijediti adekvatnu opremu i stručno znanje da bi se ponudila vrsta voća i povrća prema tržišnim potrebama i omogućiti tržište za plasiranje proizvoda. BDZ se zalaže za olakšavanje uslova za udruživanje proizvođača i za subvencionisanje nabavke neophodne opreme za proizvodnju voća i povrća, kao i stimulisanje prodaje ovih proizvoda u zemlje EU i islamskog svijeta.

Za korištenje ovog potencijala, BDZ će preuzeti sljedeće korake:

- Sve veća implementacija i sertifikovanje poljoprivredne proizvodne Halal i HCCP standardom.
- Podrška organskom uzgoju hrane.
- Uvesti jedinstvenu statističku bazu o proizvodnji organske hrane.
- Imenovati i omogućiti lak kontakt sa sertifikacionim tijelima akreditovanim od strane Ministarstva poljoprivrede Republike Srbije.
- Omogućiti kontakt sa internacionalnim sertifikacionim tijelima koja kontrolišu organski karakter ugovorene domaće proizvodnje direktno za inostrane kupce.
- Omogućiti organizovanu edukaciju u organskoj proizvodnji.
- Obezbijediti odgovarajuću podršku države i organizovano tržište.
- Robu treba učiniti dostupnom na svim gradskim pijacama i u supermarketima.
- Svi organski proizvodi moraju da budu sertifikovani, a ambalaža, objekti za skladištenje, pa i transport moraju da budu izdvojeni od konvencionalne hrane.
- Pružiti podršku proizvođačima i udruženjima poljoprivrednih proizvođača u procesu dobijanja sertifikata o jedinstvenom geografskom porijeklu proizvoda

7. KORIŠTENJE POTENCIJALA PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE

U Sandžaku postoji nekoliko već razvijenih industrijskih grana koje, međutim, u savremenim okvirima poslovanja nemaju konkurentске prednosti, a o drugima niko nije ni razmišljao. I tu se nalazimo u traženju onoga što je veoma teško naći. Veoma je teško naći način za podsticaj tekstilne industrije ili industrije kože i obuće ukoliko znamo za sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom i na pritisak proizvoda iz Kine. Upravo zato trebamo „upaliti svjetlo“, to jest koncipirati nove načine rada u ovim privrednim granama. Osim ovog prilaza moguć je još jedan – „obratiti pažnju na bijelog psa koji drijema u ćošku“, to jest naći neke druge privredne grane u koje vrijedi ulagati i koje na srednji i dugi rok mogu steći i održati konkurentsku prednost.

Unapređenje postojećih kapaciteta veoma je diskutabilna stvar. Po teoriji o polovima rasta znamo da ne postoji održivi rast i razvoj u području koje nema definisan pol rasta ili u području gdje je pol rasta ogoljen. Nažalost, ako se to može upotrijebiti kao ekonomski termin mi imamo baš takvu situaciju.

U Sandžaku imamo, prije svega, tri industrije koje bi trebalo da budu polovi rasta. To su tekstilna industrija, industrija kože i obuće i industrija namještaja.

Ako bacimo osvrt na tekstilnu industriju kao pol rasta vidjet ćemo da je taj pol potpuno ogoljen. Nemamo proizvodnje tekstilnih vlakana, nemamo mrežu dobavljača, nemamo distribuciju i nemamo sirovine za doradu u vidu proizvodnje hemikalija, pakovanja i sirovina za pakovanje itd. A šta imamo u tekstilnoj industriji? Imamo veliki broj malih proizvo-

đača koji nemaju međusobnu saradnju. Dalje, imamo velike kapacitete u opremi i zgradama, ali se oni koriste u obimu manjem od 40%. Sama činjenica o maloj procjeni iskorištenja postojećih kapaciteta govori o nekonkurentnosti ove grane. Dalje treba navesti da je tekstilna industrija jedna od najniskoprofitabilnijih privrednih grana sa veoma malim zaradama za zaposlene i veoma lošim uslovima rada. Osim loših uslova rada tekstilna industrija loše utiče i na životnu sredinu zbog odsustva prerade otpadnih voda.

Sličnu situaciju imamo i u industriji kože i obuće, s tim što je tu još veća usitnjenost proizvođača i istaknutija zavisnost od uvoza sirovina. Sve sirovine u industriji obuće su uvezene, osim papira za ambalažu koji se proizvodi u Srbiji. Nadalje, i u industriji obuće, posebno onoj kakvu smo mi razvili, imamo veoma loše uslove rada zaposlenih i veoma loš efekat po životnu sredinu.

Za potrebe ove naše analize industriju namještaja ćemo podijeliti u dvije grane: proizvodnja pločastog namještaja i proizvodnja komadnog namještaja. Proizvodnja pločastog namještaja sastoji se u preradi, prije svega, drveta i drvnih derivata: iverice, medijapana i dr. Što se tiče drveta, Tutin je općina koja ima veliku površinu šuma tako da drvo kao resurs postoji, međutim dalje se nije išlo. Nemamo proizvodnju iverice i medijapana već se ti repromaterijali uvoze, iako imamo velike količine drveta na raspolaganju. Vezano za pločasti namještaj izuzetno je važno navesti veoma jaku konkurenciju iz Kine i zemalja istočne Evrope. U poređenju sa ovim konkurentima, naš pločasti namještaj nije konkurentan čak ni na našem tržištu, a pogotovo ne na međunarodnom tržištu. U svakom slučaju, sa aspekta međunarodne ekonomije imamo apsolutne, ali ne i komparativne prednosti.

Kada govorimo o komadnom namještaju, on ima jednu veliku prednost koja se sastoji u tome što je kabast za transport. Zato na našem

tržištu, ako ni zbog čega drugog onda zbog visokih troškova prijevoza, imamo konkurentsku prednost. Tako kada se ozbiljno analiziraju mogućnosti trenutnih potencijala veoma je teško naći odgovarajuću granu u koju treba ulagati.

Pored toga, BDZS će se zalagati za održavanje i razvoj malih i srednjih preduzeća iz oblasti prerađivačke industrije. BDZS smatra da je neophodno koristiti potencijal nekadašnjih državnih preduzeća time što će preduzetnici iz Sandžaka i dijaspora uložiti kapitali i svoju kreativnost da bi transformisali državna preduzeća, koja već godinama ne rade, u uspješna privredna društva. BDZS se zalaže da investitori trebaju dobiti povoljnosti kod preuzimanja ove državne svojine uz obavezu da transformišu ova preduzeća u moderne fabrike i omoguće zapošljavanje lokalnog stanovništva. Mogućnost kupovine dijelova državnih preduzeća će oživjeti nekadašnje gigante poput FAP-a i drugih državnih preduzeća, jer strani investitori ne žele uložiti ogromnu količinu kapitala bez državnih garancija, tako da bi neto korist od takvih investicija za državu i lokalno stanovništvo bila jaka ograničena. Zato je neophodno da se mobiliše kapital lokalnih privrednika i preduzetnika iz dijaspora koji su privrženi svom rodnom kraju i koji su spremni uložiti kapital u Sandžak.

BDZ će poduzeti sljedeće mjere za razvoj ovog sektora:

- Podrška izvozniciima u oblasti prerađivačke industrije.
- Podrška proizvođačima u uspostavljanju prodajno-distributivnih centara u inostranstvu.
- Podrška formiranju biznis inkubatora za novoosnovane firme.
- Podrška klasterima – udruženjima proizvođača u kreiranju zajedničkog nastupa na tržištu.

- Podrška za unapređenje kapaciteta i uvođenje tehnologije u cilju smanjenja troškova proizvodnje.
- U industriji pločastog namještaja potrebna je izgradnja prerađivačkih kapaciteta i ulaganje u stručne kadrove koji bi mogli rukovoditi i raditi u preradi drveta.
- U industriji namještaja razviti izradu ekskluzivnog namještaja (duborez itd.), ali i za to treba stručnih kadrova koji bi prenijeli znanja.
- U industriji prerade kože i tekstila raditi na uspostavljanju kapaciteta za preradu otpadnih voda.
- Regulirati mjere subvencije za: novootvorena preduzeća, izvoznike, preduzeća koja upošljavaju nove radnike, kao i preduzeća koja ulažu u proces oplemenjivanja sopstvenih proizvoda.
- Regulirati mehanizme podrške mladim preduzetnicima u sklopu lokalne uprave i preduzeća čiji je osnivač općina .
- Podržati aktivnosti sertifikacije proizvoda i usluga u skladu sa međunarodnim standardima.

8. RAZVOJ TURIZMA

Prema Prostornom planu Republike Srbije, dijelovi novopazarskog kraja obuhvaćeni su sljedećim turističkim zonama i regijama: Središnjom zonom I.1 stepena (međunarodnog i nacionalnog značaja) i visokoplaninskim regijama Golije Sr.2 i Kopaonika Sr.1 (veći dio područja općine Novi Pazar s Novim Pazarem kao centrom turističke regije Golija, sjeverozapadni i zapadni dio područja općine Tutin i sjeveroistočni dio područja općine Sjenica); Južnom turističkom zonom I.1 stepena (međunarodnog i nacionalnog značaja) i visokoplaninskom regijom Prokletija J.2 (južni dio područja općine Tutin), te Zapadnom zonom II.1 stepena (nacionalnog značaja, Tara-Zlatibor-Zlatar - sjeverozapadni i zapadni dijelovi područja općine Sjenica).

Ova činjenica ukazuje da su prirodni i antropogeni resursi novopazarskog kraja sastavni, nezaobilazan dio kompleksne i sveobuhvatne turističke ponude navedenih turističkih zona i regija Srbije u cjelini. Od posebnog značaja za razvoj turizma na Sandžaku predstavlja okolnost da se na sjeverozapadu oslanja na turistički razvijenu Zapadnu zonu i regiju Tara-Zlatibor-Zlatar, a na sjeveroistoku na Središnju zonu i regiju Kopaonik. Usmjeravanje klijentele iz ovih turističkih zona i regija ka Sandžaku predstavljat će kako obogaćivanje ponude tih turističkih prostora Srbije, tako i afirmaciju specifičnih prepoznatljivih turističkih potencijala i vrijednosti Sandžaka, što je preduslov za pokretanje kapitalnih investicija u oblasti turizma na području tri općine. Sve tri općine čine jedinstven turistički prostor novopazarskog kraja zajedničkim prirodnim, kulturološkim, etničkim i etnografskim karakteristikama, koje predstavljaju izuzetan potencijal za razvoj turizma kako od nacionalnog, tako i od međunarodnog značaja.

Potencijali za razvoj turizma na području Sandžaka vrednovani su na osnovu zainteresovanosti tržišta turističke tražnje, odnosno masovnosti za ponudom zasnovanom na raspoloživim prirodnim i antropogenim resursima i adekvatnom strukturom turističkih proizvoda, i to:

1. skijališta;
2. jezera s priobaljem;
3. urbani centri;
4. tranzitne saobraćajnice;
5. kulturno-historijski spomenici;
6. rijeke – kao ribolovni vodotoci;
7. pećine i klisure - kao prirodne rijetkosti i atrakcije;
8. šumsko-lovni kompleksi – lovišta;
9. etno lokaliteti, saborišta i drugi običaji;
10. zaštićena prirodna dobra i
11. banjaska mjesta.

Svi navedeni resursi nalaze se na teritoriji Sandžaka, s nejednakom zastupljenošću.

Resursi koji su dominantno zastupljeni u pojedinim općinama uslovno se mogu okarakterisati kao njen osnovni potencijal za razvoj specifične-prepoznatljive turističke ponude, i to u:

- općini Novi Pazar – dominantno urbani centar s naglašenim multietničkim i multikonfesionalnim karakteristikama, jedinstvenim u Republici i centar područja sa kulturno-historijskim naslijeđem od međunarodnog, nacionalnog i značaja za Sandžak;

- općini Sjenica – potencijalno dominantan saobraćajno-turističko-sportski centar, tzv. „saobraćajna kapija” Pešteri i Sandžaka preko koje će se ostvarivati veze ovog dijela Srbije s Evropom i svijetom, aktiviranjem sjeničkog aerodroma za civilni vazdušni saobraćaj i izgradnjom autoputa Beograd-Južni Jadran; zatim jedinstven speleo-loški centar s ponudom zasnovanom na Ušačkoj i drugim pećinama, kao i centar zimskih sportova sa skijalištima na planinama Jadovnik i Ozren, ribolova na Sjeničkom jezeru i Vapi te prirodnih rijetkosti – stanište bjeloglavog supa u klisuri Uvca, prirodni fenomen Đalovića klisura, ulazna kapija u rezervat biosfere Golija kod Duge Poljane i dr.;

- općini Tutin - dominantno kao centar zimskih sportova sa skijalištima na Mokroj Gori (Pogled – 2154 m.n.v. i Ponor), jezerom Gazivode u Brnjačkoj župi, Vidrenjakom, klisurom Gornjeg Ibra, prirodnim rijetkostima i dr.

- općina Prijepolje - ima potencijal za seoski turizam, zdravstveni turizam (vazdušne banje) i ugostiteljstvo. Pošto se nalazi na putu od Beograda ka Jadranskom moru, Prijepolje bi moglo da bude mjesto za jednodnevni odmor turistima koji tuda prolaze tokom ljeta.

- općina Nova Varoš posjeduje planinu Zlatar sa velikim potencijalom kao turističko odredište gdje se može organizovati sportsko-rekreativni, izletnički, zdravstveno-lječilišni, lovni, kongresni, ekskurzivni i turizam na selu. Također, specijalni rezervat Uvac nudi prirodne ljepote koje su jedinstveni u Evropi.

- općina Priboj nudi mogućnost banjskog turizma u Pribojskoj banji, kao i rijeke Lim za sportove na vodi i ribolov.

Jedinstveno za novopazarski kraj jeste da je na bazi prirodnih resursa sve tri općine moguće zasnivati i zimsku i ljetnu turističku ponudu,

zimi – na skijaškim potencijalima, ljeti – na atraktivnim akvatorijama pogodnim za raznovrsne rekreativne aktivnosti na vodi (kupanje, veslanje, jedrenje, surfovanje i sl.).

Pokrivenost ljetnom i zimskom turističkom ponudom je preduslov profitabilnog poslovanja turističkih centara, što je osnovna pretpostavka opravdanosti razvoja turizma. Pored toga, u novopazarskom kraju postoje atraktivni motivi i za vansezonske periode (proljeće, jesen) za turističku ponudu kulturološkog, etnološkog, ekološkog i speleološkog turizma, zasnovanu na značajnim i posebno vrijednim kulturno-historijskim, speleološkim te očuvanim etnološkim i ekološkim resursima ovog područja.

Za upoznavanje stvarnih vrijednosti ovog prostora nužno je da se ustanove tematski itinereri za dominantne turističke motive. Mogu se koncipirati za cjelokupnu teritoriju Sandžaka ili za svaku općinu odvojeno, što je u domenu operativnih poslova na kreiranju i prezentaciji turističkih potencijala i resursa područja.

Osnovni cilj je razvoj turizma usklađen sa zahtjevima očuvanja i unapređenja kvaliteta životne sredine i očuvanja prirodnih vrijednosti, dobara i resursa.

Drugi osnovni cilj je razvoj turizma koji će biti usklađen s interesima i podsticati razvoj lokalnih zajednica – u prvom redu zajednica naselja na ruralnom području.

Preporuke

Polazeći od osnovnih ciljeva, strategijsko opredjeljenje je da domaćinski turizam predstavlja osnovni vid organizacije turističkih smještajnih kapaciteta, naročito na ruralnom području - u kontaktnim zonama skijališta, akvatorija, speleoloških i etno lokaliteta, šumsko-lovnih kompleksa i zaštićenih prirodnih dobara, ali i u banjskim mjestima i urbanim centrima.

Dakle, preporuke bi bile sljedeće:

- nužno je da se seoska domaćinstva organizuju u seosku turističko-poljoprivrednu kooperativu/asocijaciju.
- najatraktivnije i najkomercijalnije prostore turističke ponude novopazarskog kraja, posebno skijališta i akvatorije, treba zaštititi u skladu sa novim zakonskim rješenjima u oblasti turizma i usmjeravati razvoj na tim prostorima, prije svega uz podršku zemljišne politike.
- obezbjeđenje saobraćajne dostupnosti turističkih prostora visokog kvaliteta i blagovremeno pribavljanje zemljišta za javne i komercijalne namjene i njegovo opremanje infrastrukturom, preko aranžmana u javnom i javno-privatnom sektoru.
- Priprema i „proizvodnja“ građevinskog zemljišta, tj. građevinskih parcela u zonama određenim za izgradnju turističkih kapaciteta, zasnivala bi se na tržišnoj vrijednosti tog zemljišta koja pokriva troškove kompleksnog uređenja, opremanja i izgradnje svih objekata komunalne i rekreativne infrastrukture i poduzimanja mjera zaštite životne sredine i prirodnih vrijednosti na samoj lokaciji, u njenoj funkcionalnoj zoni (skijalište, akvatorija) i neposrednom okruženju.
- Pružiti podršku preduzetnicima koji svoje aktivnosti žele zasno-

vati na dominantnim vidovima turizma: alpsko i nordijsko skijanje (na Peštarskoj visoravni) i zimski sportovi, rekreacija i sportovi na vodi, kulturološki, tranzitni, speleološki i ekološki turizam, sa komplementarnim vidovima turizma - etnološki, lovni, ribolovni i banjski turizam.

- Na području općine Novi Pazar, prema potencijalima za razvoj (odgovarajuća konfiguracija terena, kontinuirano trajanje snijega od minimum tri mjeseca – 90 dana, potencijalno kvalitetna saobraćajna dostupnost i komunikacijske veze s tržištima urbanih centara u Srbiji i evropskim zemljama) predviđena je izgradnja nekoliko skijališta na obroncima planina Golije i Rogozne.

- Skijališta, njihove kontaktne zone i seoska turistička naselja neophodno je povezati kvalitetnim regionalnim i lokalnim putevima s magistralnim putnim pravicima, opremiti objektima tehničke infrastrukture, suprastrukture i rekreativne infrastrukture (žičare, ski staze, snježna vozila i dr.).

- Očuvati, afirmisati i prezentirati urbani centar Novog Pazara sa svojim trgovinskim zonama, kulturno-historijskim, etnološkim, urbanim i pejzažnim obilježjima, koji ima ambijentalne, kulturološke, multietničke i multikofesionalne vrijednosti, pod uslovom da se značajno unaprijedi nivo i kvalitet javno-komunalne, socijalne i, naročito, zelene infrastrukture i poveća atraktivnost turističke ponude specifičnim sportsko-rekreativnim, zabavnim, kulturnim i gastro-nomskim sadržajima.

- Tranzitni turizam će se razvijati u koridorima magistralnih puteva, i to:

- planiranog autoputa Beograd-Južni Jadran preko Pešter-

ske visoravni, kojim će se ostvariti najbrža veza turističke tražnje Vojvodine i središnje Srbije sa crnogorskim primorjem; s vezom preko magistralnog puta M-8 od Duge Poljane do Novog Pazara i veze sa magistralnim putem M-22 na području Općine

- magistralnog puta M-22 koji, preko Jadranske magistrale M-2, povezuje crnogorsko primorje sa središnjom Srbijom, tako da u ljetnoj sezoni predstavlja dominantan turistički tranzitni pravac na području Općine.
- Investirati u razvoj pratećih sadržaja puta (odmorišta, parkirališta, servisi, usluge i smještajni kapaciteti) i informativnih turističkih punktova, kao i ponuda jednodnevnih i višednevnih tematskih itinerera za animiranje i zadržavanje tranzitnih putnika u novopazarskom kraju.
- Postojeće banje, Novopazarska i Rajčinovića banja, zasnovane na ljekovitom faktoru – termomineralnim vodama, treba usmjeriti ka specijalističkim lječilišnim funkcijama.
- Kao preduslov za intenzivniji razvoj ribolovnog turizma uraditi zaštitu i uređenje obala rijeka i jezera.
- Urediti i aktivirati šumsko-lovna područja za razvoj lovnog turizma.
- Treba istražiti, opredijeliti i nominovati dio prostora novopazarskog kraja koji raspolože potencijalima i ispunjava uslove za sticanje statusa vazdušnje banje.
- Radi efikasnije organizacije i prezentacije turističke ponude i turističkog proizvoda Novog Pazara treba organizovati „vizitor centar“ (prezentacija ponude, informisanje i edukacija turista) na pogodnoj lokaciji u Pazarištu kod Novog Pazara.

9. UPRAVLJANJE OTPADOM (ČVRSTI OTPAD, OTPADNE VODE)

Upravljanje otpadom od njegovog nastanka do odlaganja treba se odvijati na održiv i efikasan način uz poštovanje načela održivog razvoja, bezbjednosti, blizine i regionalnog pristupa upravljanju otpadom i izbora najoptimalnije opcije za životnu sredinu. Za efektivno upravljanje otpadom potrebno je smanjenje količine proizvedenog otpada i otpadnih voda, sprječavanje izlivanja otpadnih voda u površinske i podzemne vodotokove, smanjenje količine odloženog otpada na područjima primarne selekcije korisnog otpada, smanjenje udjela biorazgradivog otpada odloženom komunalnom otpadu, smanjenje negativnog uticaja odloženog otpada na životnu sredinu, klimu i zdravlje ljudi i upravljanje proizvedenim otpadom na osnovu principa održivog razvoja.

Radi postizanja ovih ciljeva Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će se zalagati za sljedeće mjere:

- uspostavljanje efikasnih sistema upravljanja otpadom na način kojim se ne ugrožava zdravlje ljudi i životna sredina;
- ponovno iskorištenje i reciklaža otpada, izdvajanje sekundarnih sirovina iz otpada i korištenje otpada kao energenta;
- prevencija nastajanja otpada, posebno razvojem čistijih tehnologija i racionalnim korištenjem prirodnih bogatstava, kao i otklanjanje opasnosti od njegovog štetnog dejstva na zdravlje ljudi i životnu sredinu;

- razvoj postupaka i metoda za odlaganje otpada;
- sanacija neuređenih odlagališta otpada i postojećih nesantitarnih deponija;
- praćenje stanja postojećih i novoformiranih odlagališta otpada;
- promocija održivog upravljanja otpadom;
- izgradnja kolektora za otpadne vode i fabrika za prečišćavanje otpadnih voda uz pomoć raspoloživih međunarodnih fondova za te namjene.

10. SOCIJALNA POLITIKA

BDZ će poduzeti sljedeće mjere za zaštitu porodice, kao osnove za društveni razvoj i opstanka:

Porodice sa troje i više djece

Kako sa lokalnog nivoa ne možemo uticati na to da se na nivou države donesu određena zakonska rješenja koja bi omogućila pomoć porodicama sa troje i više djece, smatramo da se takva pomoć mora obezbijediti na lokalnom nivou. Izazov je jedino osmisliti model te pomoći koji je zakonski moguć, a finansijski održiv. Pomoć porodicama sa troje i više djece može ići u dva smjera. Prvi je da im se povećaju primanja novčanim davanjima, a drugi da im se smanje izdaci koje plaćaju državnim i lokalnim preduzećima i institucijama.

Konkretno, na lokalnom nivou može se djelovati u tom smjeru da se na nivou općine raspiše konkurs za porodice sa troje i više djece kojim bi se tražilo od porodica da se prijave i nakon prikupljenih prijava bi se tim porodicama odobrila pomoć na sljedeći način: Općina bi preuzela plaćanje polovine iznosa koji ove porodice plaćaju preduzećima čiji je osnivač općina - Gradska čistoća, Vodovod i kanalizacija, Gradska toplana, Dječiji vrtići... A za porodice sa petoro i više djece općina bi preuzela plaćanje cijelog iznosa svih računa prema preduzećima čiji je osnivač Općina.

Podrška majkama i porodiljama

Da bi se osnažila porodica i majke motivisale na rađanje djece, potrebno je poduzeti niz konkretnih mjera. Status porodilja mora se dodatno pozitivno pospješiti, i to na način da u toku porodiljskoga statusa zaposlene majke primaju punu platu, da se materinski dodatak uvede i na lokalnome nivou, te da se subvencioniraju od strane lokalnih uprava u kupovini hrane, odjeće i druge neophodne opreme iz bebi programa.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka zalagat će se da se pozitivna praksa nekih država u pogledu usvajanja zakona da majke sa četvoro i više djece dobiju punu penziju sprovede i na području Republike Srbije.

Djeca u seoskim sredinama

Djeca u seoskim sredinama suočavaju se sa dva izazova. Prvi je odlazak u udaljenu seosku školu koju pohađaju djeca do četvrtog razreda, najčešće u istom ili nekom susjednom selu. Drugi je odlazak u školu od petog do osmog razreda, a koja je najčešće u nekom prigradskom naselju ili na još većoj udaljenosti od četvorogodišnje škole. Prije svega, treba se raditi na tome da svakom djetetu na seoskoj teritoriji bude obezbijeđen prijevoz do škole. Ukoliko općina nije u mogućnosti da obezbijedi organizovani prijevoz, znači da tu obavezu preuzima roditelj. U tu svrhu on mora izdvojiti materijalna sredstva, kao i vrijeme. Trenutno postoji procedura da se roditeljima to nadoknađuje u vidu određenih novčanih davanja, ali je ona izuzetno komplikovana. Općina mora, po automatizmu, svakom roditelju na seoskom području čijem djetetu nije obezbijedila prijevoz po automatizmu nadoknaditi sredstva za prijevoz, u zavisnosti od udaljenosti škole, po jednostavnoj proceduri.

Djeca bez roditeljskog staranja

Kako na teritoriji općina sjevernog Sandžaka nema doma za djecu bez roditeljskog staranja, neophodno je isti izgraditi u što kraćem roku. Istovremeno, općina mora raditi na podizanju svijesti i motivisanju porodica da se uključe u program hraniteljskih porodica u kome se djeci bez roditeljskog staranja obezbjeđuje odrastanje u krugu porodice.

Djeca sa posebnim potrebama

Lokalna uprava mora poduzeti određene mjere da olakša porodicama odgoj djece sa posebnim potrebama. Smatramo da se to također može riješiti na sličan način kao i pomoć porodicama sa troje i više djece gdje bi općina raspisivala poziv na koji bi se porodice prijavljivale, a općina tim pozivom preuzela plaćanje obaveza prema preduzećima čiji je općina osnivač, u cjelosti ili u jednom dijelu.

Kako postoje slučajevi u kojima situacija zahtijeva da dijete sa posebnim potrebama bude smješteno u ustanovu gdje će mu se svakodnevno pružati medicinska i stručna pomoć, a uzimajući u obzir da takva ustanova ne postoji na teritoriji sjevernog Sandžaka, neophodno je izdvojiti lokaciju i krenuti u izradu projekta za jednu takvu ustanovu. Sa izrađenim projektom za takvu ustanovu veoma je lako naći investitora, to jest donatora.

Podrška reformi penzijskog sistema

Neophodno je promijeniti trenutni način finansiranja penzija. BDZ se zalaže da se svakom građaninu obezbjeđuje minimalna penzija nezavisno od uplaćenih doprinosa. Ovakav vid penzija može se finansirati putem prihoda od indirektnih poreza, poput poreza na dodatu vrijednosti i akciza.

Tržište penzijskog osiguranja treba liberalizovati, pa time pored državnog penzijskog fonda ponuditi i prikladne privatne fondove, gdje će svaki građanin moći da bira svog ponuđača. Međutim, da bi se svakom građaninu obezbijedio prihod u starosti, ovakav vid štednje bio bi i dalje obavezan, dok bi se ponuđač birao. Na taj način bi se obavezni doprinosi smanjili i konkurentnost privrede bi se povećala.

BDZ
SANDŽAKA

**UNAPREĐENJE NAUKE
I OBRAZOVANJA**

Osnovni pokretač razvoja naše sredine jeste kvalitetan obrazovni sistem koji će omogućiti da buduće generacije uz stečena znanja i iskustva prethodnika projektiraju i izgrade prosperitetno društvo zasnovano na etičkim vrijednostima i visokom životnome standardu. Današnji obrazovni sistem u Sandžaku suočen je sa mnoštvom devijacija koje je neophodno iskorijeniti i obrazovne ustanove trajno zaštititi od njihovih uticaja. Najveća pošast koja devalvira obrazovni sistem jeste korupcija u svim svojim oblicima, nametnuta od strane lokalnih političkih moćnika pod čiju direktnu i indirektnu vlast jeste kadriranje nastavnog, administrativnog i pomoćnog osoblja u obrazovnim ustanovama, te se, umjesto po moralnim i stručnim karakteristikama, nastavni i drugi neophodni kadar upošljava prema partijskoj podobnosti, nepotističkoj liniji ili za novčanu naknadu. Takav odnos proizvodi gomilanje neprofesionalnog, nestručnog, koruptivnog i ucjenjivačkog nastavnog osoblja koje nije sposobno adekvatno odgovoriti izazovima odgojno-obrazovnih zadataka, što za posljedicu ima etički i stručno unakažene generacije bez šanse da društvo povedu ka boljoj budućnosti. Stoga je neophodna konkretna i direktna reforma odgojno-obrazovnih ustanova, sa posebnim akcentom na sasijecanje svih vidova koruptivnih radnji i unapređenje standarda na svim nivoima organizovanja obrazovanja od jaslica i predškolskih do visokoškolskih ustanova.

I. JASLICE I PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE DO SEDME GODINE ŽIVOTA

U dobi do sedme godine života formira se karakter ličnosti i njene temeljne osobine i navike. Presudnu ulogu u tom procesu imaju porodica i odgojno-obrazovne ustanove kojima roditelji povjeravaju djecu u nadi da će im pomoći u ovoj važnoj životnoj dobi gdje se udaraju konture buduće ličnosti. Obzirom da životni standard i društvene tendencije zahtijevaju poslovni angažman oba roditelja u punome kapacitetu, uloga odgojno-obrazovnih ustanova postaje sve značajnija i složenija. Zato je važno obezbijediti maksimalne uslove za normalan i zdrav razvitak djeteta kroz sistem jaslica i predškolskih ustanova. U tom pogledu neophodno je unaprijediti postojeće i osigurati druge neophodne standarde koji će garantovati da će djeca zdravo odrastati i izgraditi se u dobre i društveno-korisne ličnosti.

Tehnički standardi su neophodan preduslov valjanog i društveno-odgovornog rada sa djecom, naročito do sedme godine života. Zato je neophodno sve postojeće dječije vrtiće u Sandžaku temeljito renovirati, osigurati od vlage, memle i drugih zdravstveno štetnih pojava, zamijeniti staru stolariju, sanitarije, elektroinstalaciju i vodoinstalaciju, urediti dvorišta i pristupne puteve prema zgradama vrtića i predškolskih ustanova, kao i osigurati maksimum bezbjednosti naročito kod objekata ove vrste koji se nalaze na ili u blizini prometnih saobraćajnica.

Obzirom na značajan prirodni priraštaj, postojeći kapaciteti ustanova dječijih vrtića i predškolskih ustanova ne mogu zadovoljiti realne potrebe građana, te je neophodno izgraditi više objekata ove namjene u gradovima Novi Pazar (tri nova objekta), Tutin (jedan objekat), Sjenica (jedan objekat), Prijepolje (jedan objekat), Nova Varoš (jedan objekat) i Priboj (jedan objekat). U većim naseljenim mjestima također je ne-

ophodno izgraditi više objekata ove namjene i to u: Sjeverinu (Priboj), Brodarevu (Prijepolje), Kladnici, Dugoj Poljani, Karajukića Bunarima (Sjenica), Delimeđu, Ribariću i Ljeskovi (Tutin).

Pored prostornih kapaciteta, za kvalitetnu uslugu koju pružaju vrtići i predškolske ustanove neophodna su i tehnička i nastavna pomagala. Svi vrtići i predškolske ustanove moraju se opremiti najsavremenijim tehničkim i nastavnim pomagalima kako bi kvalitet usluge zadovoljio svjetske standarde.

Uz obezbjeđenje preduslova osiguravanja tehničkih standarda, za potpunu i sveobuhvatnu uslugu u vrtićima i predškolskim ustanovama neophodan je i stručan, mentalno stabilan i etički primjeren kadar koji će provoditi djecu kroz proces odrastanja, spoznavanja svijeta i usvajanja predviđenih znanja i vještina. Obzirom na opću devalvaciju ovog segmenta našeg obrazovnog sistema, neophodna je kadrovska revizija i postavljanje standarda kompetencija prema kojem će se isključivo rukovoditi prilikom davanja ovog važnog emaneta određenoj osobi, što podrazumijeva iskorjenjivanje zapošljavanja prema partijskoj podobnosti, nepotistički i kupovinom radnoga mjesta.

2. OSNOVNOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Drugi stadij prerastanja djeteta u cjelokupnu višedimenzionalnu ličnost predstavlja osnovnoškolsko obrazovanje. Dijete u periodu od sedme do petnaeste godine života spoznaje bazične naučne vrijednosti, prerasta više faza mentalnoga razvoja i osposobljava se za usvajanje složenijih procesa iz prirodnih i društvenih disciplina. Podjednako važna dimenzija ličnosti ovog doba jeste očuvanje i očvršćavanje stečenih pozitivnih osobina te sasijecanje eventualnih negativnih karakternih odlika, što znači da je proces odgoja podjednako bitna dimenzija kao i obrazovanje, kojoj se u školskim ustanovama mora posvetiti velika pažnja.

Kako bi pristupili odgojno-obrazovnim zadacima predviđenim za osnovnoškolski uzrast djeteta, neophodno je obezbijediti optimalne uslove za pozitivnu radnu atmosferu. Osnovno polazište ka tom cilju jeste prostorni kapacitet koji zadovoljava standarde za kvalitetno izvođenje nastave. Većina zgrada osnovnih škola u Sandžaku nalazi se u ruiniranom i devastiranome stanju. Gradske osnovne škole u sandžačkim gradovima sa oštećenim fasadama, unutrašnjim trošnim i neokrećenim zidovima, propalim mokrim čvorovima, dotrajalim i skoro neupotrebljivim inventarom, neopremljenim kabinetima, nesređenim dvorištima i više od polovine bez fiskulturnih sala, predstavljaju najzapuštenije ustanove ove vrste u Srbiji. Od njih su u gorem stanju samo seoske osnovne škole u Sandžaku, pravljene prije više decenija od najslabijeg materijala ili ćerpiča, sa uništenom stolarijom, krovovima koji prokišnjavaju, poljskim toaletima, zemljanim podovima, grijanjem na furunu i uništenim inventarom. Neophodno je u što kraćem roku renovirati sve seoske i gradske osnovne škole u Sandžaku, iste opremiti novim inventarom i izgraditi pomoćne objekte, kabinete, fiskulturne sale i sportske terene.

Pored renoviranja postojećih, a uslijed realnih potreba, što prije treba izgraditi još nekoliko novih osnovnih škola, i to tri u Novome Pazaru, te po jednu u Sjenici, Tutinu i Prijepolju.

Uz katastrofalne tehničke, prostorne i neadekvatnom opremom opskrbljene prostorije, na kvalitet obrazovanja u osnovnim školama utiču i drugi faktori. Prije ostalih, nastavni kadar koji također mora doživjeti reviziju, jer je u većini slučajeva uposlen prema partijskoj podobnosti, preko porodičnih veza ili kupovinom radnoga mjesta. U sva tri slučaja ovaj nastavni kadar je podložan ucjenama jer uglavnom dobija radno mjesto na određeno vrijeme, sa nepotpunom normom i obavezom da bude poslušan ne poslodavcu već kriminalnim i koruptivnim elementima koji su mu obezbijedili takvo radno mjesto. To proizvodi neetički odnos prema đacima i devalvira ulogu nastavnika, što za posljedicu ima i gubljenje odgojne dimenzije iz obrazovnoga sistema. Zato je neophodno uvesti standarde kompetencije prema kojima će se nastavni kadar upošljavati i obavljati svoju svetu ulogu prosvjetiteljstva.

Uzročno-posljedično u takvom ambijentu osnovnoškolska djeca su često izložena raznim bezbjednosnim rizicima, te je zato važno sprovesti strategiju bezbjednosti učenika, koja će uključivati veći broj školskih policajaca, zabranu otvaranja kladionica, bilijara i drugih po odgoj štetnih lokala u blizini škola, te osiguravanje saobraćajnih prilaza školama.

Nastavni planovi i programi također moraju doživjeti reviziju, uskladiti se sa realnim potencijalima djece shodno njihovim uzrastima te izazovima vremena u kome živimo. Postojeći planovi i programi sadrže diskriminatorne elemente na vjerskoj, etničkoj i kulturološkoj razini koji se moraju odstraniti.

3. SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE

Srednjoškolsko obrazovanje predstavlja prvi zreli stadij učenika koji u periodu od petnaeste do osamnaeste godine života usmjeravaju svoja interesovanja prema profilima kojima će se u budućnosti baviti. Učenici u ovom stadiju biraju između općeg i usmjerenog obrazovanja, shodno svojim težnjama i pogledima prema karijeri i potencijalnome zanimanju. Već su formirali bazične stavove prema životu i sada procesom nadogradnje usavršavaju i produbljuju stečena znanja i vještine. Zato je neophodno obezbijediti adekvatne uslove u kojima će ove stasavajuće ličnosti zaokružiti jednu životnu epohu i dati im kroz proces obrazovanja i odgoja širok pogled na stvarnost i izazove koji ih očekuju nakon završetka srednje škole. Kako bi se to ostvarilo, također je važno obezbijediti sve preduslove.

Slika srednjih škola u Sandžaku razlikuje se od slučaja do slučaja. Neke su tehnički opremljenije i sa dovoljno prostornih uvjeta da pruže adekvatnu uslugu đacima, dok druge kubure sa manjkom kvadrata, dotrajalom inventarom, stolarijama, sanitarijom i drugim neophodnostima. Zato je potrebno renovirati škole koje se bore sa ovim problemima i povećati im kvadraturu tamo gdje je neophodno. Većina naših srednjih škola posjeduje dotrajaao inventar i ima manjak tehničkih i nastavnih pomagala, što iziskuje opremanje istih neophodnim sredstvima za kvalitetnu izvedbu nastave, te izgradnju fiskulturnih sala, laboratorija i radionica za praktičnu realizaciju nastave.

Postojeći profili također se moraju revidirati, što podrazumijeva izgradnju školskih zgrada i drugih neophodnih tehničkih sredstava za njihovu uspostavu. Neophodno je izgraditi zgradu za Bošnjačku gimnaziju, Srednju građevinsku školu, Srednju umjetničku školu i Srednju stomatološku školu u Novome Pazaru, Srednju šumarsku školu i Srednju poljopri-

vrednu školu u Tutinu, Srednju poljoprivrednu školu i Srednju rudarsku školu u Sjenici, te Srednju medicinsku školu u Prijepolju jer realne prilike zahtijevaju kadrove ove vrste.

Također, neophodna je revizija profesorskoga kadra jer je na isti način kao i kod učitelja i nastavnika posljednjih decenija upošljavao prema partijskoj podobnosti, nepotistički ili kupovinom radnog mjesta, što zahtijeva uvođenje standarda kompetencija za svaki profil i naučnu disciplinu ponaosob kako bi se kvalitet nastave i odgoja učenika podigao na veći nivo.

Nažalost, kod naše srednjoškolske omladine sve su češće anomalije konzumiranja droga, alkohola i drugih opojnih sredstava, javni nemoral i druge pošasti koje uništavaju karakter i proizvode nezdravo društvo. Tome naročito pogoduju neadekvatno organizovane ekskurzije koje umjesto edukativne imaju destruktivnu funkciju i često se realizuju sa elementima korupcije među organizatorima. Iz tih razloga u srednjim školama mora se posebna pažnja posvetiti odgojnoj dimenziji.

4. VISOKO OBRAZOVANJE

Sandžak je poslije stoljeća osporavanja i nazadovanja uspio da se izbori za status uzniverzitetske sredine, a Novi Pazar je postao univerzitetski grad. Internacionalni univerzitet i Državni univerzitet u Novome Pazaru školuju visokostručan kadar koji će obezbijediti razvoj našeme regionu. Višedecenijsko paćenje sandžaćkih studenata po univerzitetским centrima diljem Balkana i Evrope i odliv najkvalitetnijih kadrova zaustavljen je osnivanjem Internacionalnoga univerziteta i nešto kasnije, kao posljedica na njegovu pojavnost, Državnoga univerziteta u Novome Pazaru. Oba ova univerziteta imaju šansu da oblikuju buduću elitu koja će biti sposobna da pokrene Sandžak i obezbijedi svijetlu budućnost Bošnjacima i drugim narodima na ovom prostoru i šire. Zato obje institu-

cije treba dodatno pomoći u njihovim naporima da se razviju i profiliraju u lidere na tržištu.

Uprkos opstrukcijama i drugim vidovima osporavanja, Internacionalni univerzitet je uspio da se izbori sa svim vidovima pritisaka i postigne, pa čak i nadmaši, standarde vodećih svjetskih univerziteta. Dok je recimo na Oxfordu standard 3,5 kvadratnih metara po studentu, na IUNP je 5 kvadratnih metara. Također, ovaj Univerzitet opremljen je najsavremenijim laboratorijama i nastavnim sredstvima, te posjeduje vlastite centre za dodatnu edukaciju studenata, poput Media centra, Karijer centra i druge, te sportske centre za rekreaciju studenata.

Ono na čemu se u narednom periodu predano treba raditi, pored razvojnih projekata univerziteta, jeste povećanje studentskih standarda. Novi Pazar mora dobiti javnu ustanovu studentski dom sa kapacitetima za smještaj studenata sa oba univerziteta, studentsku menzu i studentski centar. Također, država i gradovi i općine Sandžaka moraju iznaći način da većem broju studenata slabijeg imovinskoga stanja obezbijede programe stipendiranja i kreditiranja te omoguće njihovu pravednu raspodjelu prema kriterijima koji će važiti za studente oba univerziteta.

5. NACIONALNO OBRAZOVANJE

Bošnjaci u Srbiji još uvijek ne uživaju apsolutno pravo na nacionalno obrazovanje, iako u posljednjim godinama ima pomaka u tom pravcu. Prema Ustavu i zakonima Republike Srbije, Bošnjaci kao i svi ostali narodi i nacionalne zajednice imaju pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, ali i sa nacionalnim sadržajima i kulturom. Država mora obezbijediti uslove da se nastava u sandžačkim i drugim gradovima, gdje se ukaže potreba za učenike bošnjačke nacionalnosti, izvodi na bosanskome jeziku i da ista bude jednakog kvaliteta kao nastava na srpskome jeziku. To podrazumijeva da se mora prestati sa dosadašnjom praksom nejednakih standarda i diskriminisanja. Nastavni planovi i programi i udžbenici moraju biti kvalitetni i obuhvatati sve nastavne predmete, a naročito maternjeg bosanskoga jezika, nacionalne historije, muzičkoga obrazovanja, likovnoga obrazovanja i nacionalne geografije. Država mora obezbijediti Bošnjacima obrazovanje na maternjem jeziku sa nacionalnim sadržajima i kulturom od predškolskog do univerzitetskoga nivoa. Za potrebe izvođenja nastave država mora isplanirati program profiliranja kadrova na način što će postojećim profesorima, nastavnicima i učiteljima obezbijediti program sticanja kompetencija i stipendirati studente iz onih oblasti koje su deficitarne i neophodne za proces izvođenja nastave.

Država mora, također, iz nastavnih sadržaja i udžbenika za obrazovanje na srpskome jeziku izbaciti one koji su asimilatorski, diskriminirajući i vjerski neprihvatljivi ne samo Bošnjacima već i drugim đacima nesrbima. Naročito je neprihvatljivo nametanje pravoslavne vjerske slave đacima kao školske, te se taj vid pravoslavizacije mora iskorijeniti iz školskoga sistema.

NEKI OD PROPUSTA U ŠKOLSKOM SISTEMU

➤ Ministarstvo prosvjete, nauke i tehnološkog razvoja finansira, na osnovu utvrđene cijene rada, koeficijenta stručne spreme, dodatka za odjeljensko starješinstvo i minuli rad, lične dohotke uposlenicima u obrazovnome sistemu. Na početku svake školske godine Ministarstvu se dostavljaju podaci o zaposlenim licima na osnovu odluka direktora škole koji vrši prijem radnika bez uticaja školskoga odbora ili bilo kog drugog organa.

Odlukom Vlade o zabrani zapošljavanja u javnom sektoru, donijetom krajem decembra 2013. godine sa trajanjem do 31.12.2016. godine, prijem radnika se vrši isključivo na određeno vrijeme, a po prestanku važenja Uredbe na osnovu raspisanog konkursa u stalni radni odnos. Svaka škola po tom osnovu ima u prosjeku 15 novih radnika koji su uposleni isključivo po nalogu lica bez stručne spreme i zanimanja iz uže porodice Rasima Ljajića. Takvi uposlenici postaju zatočenicima vlastitoga posla i robovi političke partije koja im konstantno prijeti otkazima.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će nakon ovih izbora dokinuti ovu spregu kriminala i obrazovanja, a svi prosvjetni radnici koji imaju potrebne kvalifikacije, stručnu spremu i moralni kredibilitet će dobiti šansu za zasnivanje stalnog radnog odnosa bez obzira kojoj političkoj opciji pripadali.

➤ Gradske i općinske uprave su obavezne, prema članu 156. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, finansirati materijalne troškove obrazovnih institucija na svom području. U sandžačkim gradovima i općinama ovaj član zakona je primjenjivan sporadično, selektivno i prema partijskoj

pripadnosti, uslijed čega mnogim prosvjetnim radnicima nisu isplaćivane jubilarne nagrade za 10, 20, 30 i 35 godina rada kako im prema Zakonu pripada, školske zgrade nisu održavane, renovirane niti im je obnavljan inventar i slično.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će istrajavati na poštivanju zakonskih regulativa i svim prosvjetnim radnicima isplaćivati jubilarne nagrade i ostvarene prihode po drugim osnovama koji im pripadaju.

➤ Članom 26. Pravilnika o kriterijumima i standardima za finansiranje ustanove koja obavlja djelatnost osnovnog obrazovanja i vaspitanja regulisano je da gradska i općinske uprave iz budžetskih sredstava finansiraju obavezna stručna usavršavanja prosvjetnih radnika. Gradska uprava Novi Pazar, preko Regionalnog centra za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, obavezne seminare prosvjetnim radnicima naplaćuje po 1000 dinara. Prosvjetni radnici su obavezni pohađati najmanje tri takva seminara u jednoj školskog godini, što iznosi 3000 dinara. Za osam godina vladavine lokalna SDP vlast u Novome Pazaru nelegalno je otuđila od svakog prosvjetnog radnika 24.000 dinara, jer su bili prinuđeni da sami uplaćuju kotizaciju za pohađanje seminara.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će svim prosvjetnim radnicima obezbijediti besplatne seminare vrhunskoga kvaliteta s ciljem poboljšanja prosvjetnog potencijala i obrazovnog sistema, a prema zakonskim obavezama.

➤ Članom 19. Pravilnika o kriterijumima i standardima za finansiranje ustanove koja obavlja djelatnost osnovnog obrazovanja i vaspitanja predviđeno je da 2,5% od bruto zarade svih zaposlenih prosvjetnih radnika gradske i lokalne samouprave

izdvajaju za materijalne troškove nastave. Ta sredstva predviđena su za obezbjeđivanje nastavnih sredstava. Zbog nepoštovanja ove odredbe i neuplaćivanja sredstava od strane vladajućih gradskih i općinskih uprava, đaci nemaju elementarne uslove za kvalitetno izvođenje nastave, dok su računi većine škola u blokadama.

Ova praksa se hitno mora dokinuti i sva zakonskim odredbama predviđena sredstva moraju se uplatiti školama koje će za taj novac obezbjeđivati nastavna pomagala, osvježiti bibliotečki fond i osigurati druge uslove za normalno izvođenje nastave.

➤ Članom 28. Pravilnika o kriterijumima i standardnima za finansiranje ustanove koja obavlja djelatnost osnovnog obrazovanja i vaspitanja predviđeno je da gradske i lokalne uprave izdvajaju sredstva za nagrađivanje uspješnih učenika. Gradske i lokalne vlasti u Sandžaku već godinama ne izdvajaju ni simbolična sredstva za ovu vrstu motivacije učenika, pa čak ni za štampanje pohvalnica i zahvalnica najboljim i najistaknutijim đacima.

Pohvala i nagrada za dokazani uspjeh učenika važan je segment motivacije i buđenja takmičarskoga duha među đacima koji može dovesti do značajnog poboljšanja kvaliteta znanja učenika. Zato će BDZ Sandžaka sve primjerne učenike sa dokazanim uspjehom u znanju i vladanju skladno ovoj odredbi Pravilnika nagrađivati i pospješivati njihov dalji razvoj.

Također, na nivou svojih mogućnosti, inicirat će osnivanje fonda za stipendiranje nadarenih i učenika i studenata slabijeg imovinskoga stanja.

➤ Zakonom o osnovnom obrazovanju član 69. predviđeno je da učenicima koji stanuju četiri i više kilometara od škole lokalne vlasti obezbijede besplatan prijevoz. Lokalne vlasti za učenike iz gradskih zona putem javnog prijevoza osiguravaju besplatan gradski prijevoz, međutim za učenike iz ruralnih sredina i udaljenih sela, kao na primjer Goševo, Roginje, Kruševo i druga u Novome Pazaru, ni na koji način ne osiguravaju prijevoz do škole. U drugim gradovima Sandžaka po ovom pitanju situacija je oscilantna - ponegdje se učenicima obezbjeđuje prijevoz, a drugdje ne.

BDZ Sandžaka će nastojati svim učenicima osnovnih škola, naročito u ruralnim i infrastruktorno zapuštenim mjestima, osigurati prijevoz do škole.

➤ Dosadašnja praksa gradskih i lokalnih uprava bila je da izrabljuju škole i druge obrazovne ustanove kao vlastite glasačke mehanizme kroz sistem ucjena, devalviraju iste korupcijom, zakidanjem elementarnih sredstava za nesmetan rad i održavanje školskih sistema. Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka dokinut će takvu praksu, vrjednujući prije svega stručnost, kvalitet i moralni kredibilitet prosvjetnih radnika, ispunjavajući sve finansijske obaveze prema školskim ustanovama i postavljajući odgovorne i savjesne ljude na rukovodeće položaje.

NAUČNI RAZVOJ

Od posebne je važnosti ostvarivanje uslova i ambijenta za unapređenje naučnih aktivnosti u Sandžaku. U tom smislu, strateški je važno dati punu podršku radu i projektima Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti, kao što je važno podržati rad i projekte naučnih instituta oba univerziteta u Novome Pazaru.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će se zalagati za izdavanje potrebnih iznosa iz lokalnih budžeta i republičkog budžeta za svaku vrstu unapređenja naučnih projekata u Sandžaku.

Obzirom na neosporni potencijal mladosti ove regije, kao i mnogo puta dokazane talente, važno je uspostaviti posebne fondove za podršku izuzetnim talentima i nagrađivanje inovacija.

BDZ
SANDŽAKA

UNAPREĐENJE ZDRAVSTVA

Slika zdravstvenih institucija u Sandžaku je poražavajuća. Zato je neophodno napraviti sveobuhvatnu i sistemsku reorganizaciju ovog sektora.

U narednome periodu neophodno je napraviti reorganizaciju regiona tako da Sjenica i Raška budu u filijali RZO Novi Pazar.

Region je neprirodno i politički nasilno iscjepkan čime se ugrožava zdravstveno stanje populacije i bespotrebno se maltretiraju pacijenti. Naime, Novi Pazar je prirodni i geografski regionalni centar u svakom smislu, pa i zdravstvenom. Građani Sjenice i Raške su blizinom, ekonomski, rodbinski i prijateljski vezani i orijentisani ka Novom Pazaru. Sadašnjom podjelom, Sjenica pripada Užicu (SJ-UŽ=110 km; SJ-NP=50 km), a Raška Kraljevu (RA-NP=22km; RA-KV=80 km). Bez ovjerenog uputa od njihovih komisija, osim hitnih slučajeva, neće biti pregledani u Domu zdravlja i Općoj bolnici Novi Pazar, ili moraju plaćati sve procedure od pregleda preko laboratorije do stacionara, što znatno utiče na finansije pacijenata i njihovu organizaciju putovanja ka udaljenim centrima.

Ovo je ogroman problem za sve pacijente bilo kom narodu da pripadaju i bilo kojoj stranci.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka će inicirati postizanje konsenzusa svih odlučujućih faktora i poduzeti sva raspoloživa pravna, zakonska i politička sredstva kako bi se ovaj problem riješio na opću dobrobit građanstva.

Opća bolnica Novi Pazar mora se dodatno kadrovski, prostorno i opremom osposobiti da preraste u Klinički centar. To se može postići bo-

ljom organizacijom, razvijanjem službi, dobijanjem više specijalizacija, poboljšanjem odnosa prema pacijentima, poboljšanjem uslova za pacijente i zdravstveno osoblje, te finansijskim ulaganjem.

Klinički centar je realna potreba Novoga Pazara kao regionalnoga centra Sandžaka jer je logično očekivati da će se jedan od dva univerziteta uskoro odlučiti na osnivanje Medicinskoga fakulteta.

Važno je pronaći investitore, nezavisno od države, za profitabilne zdravstvene grane čime bi se došlo o stalnih prihoda.

Potrebno je unapređivati i ojačati sadašnje službe i odjeljenja tako da funkcionišu besprijekorno i bez uskih grla, zakazivanja, čekanja.

Gorući problemi u Općoj bolnici Novi Pazar koji se moraju hitno rješavati su: Prijemna hirurška služba, Dijagnostika prije prijema, RTG, UZ, Prijemna ambulanta Hirurgije, Ortopedije, DH, Urologije, Operacione sale, Rendgen app, Estenzioni sto, Prijemna služba Internog odjeljenja, Hitna služba.

Potrebno je razviti mrežu seoskih ambulanti koje će konstantno raditi.

Neophodno je upošljavanje dodatnog broja ljekara i tehničkoga osoblja kako bi sve službe profunkcionirale u punome kapacitetu.

Važno je u narednom periodu uspostaviti Zdravstveni trauma centar sa svim sadržajima, tehničkim i kadrovskim resursima. Zbog blizine Kopaonika u zimskom periodu i Ibarske magistrale, tranzita prema moru, kao i pojačanoga saobraćaja u samom gradu, osjetno je povećan broj pacijenata sa sportskim i saobraćajnim traumama. Takav centar je neophodan zbog pravilnog i definitivnog zbrinjavanja takvih pacijenata.

Opća bolnica u Tutinu mora se kadrovski, tehnički i prostorno osnažiti. Ova bolnica pokriva veliko područje i neophodna je njena modernizacija kako bi se svi pacijenti adekvatno zbrinuli. Važno je raditi na razvijanju službi i osposobljavanju ljekara specijalista u svim oblastima.

Dom zdravlja Sjenica treba se modernizovati sa razgranatom općom praksom u seoskim ambulantomama, jakim internim odjeljenjem, porodištem i uspostavom ostale infrastrukture koja će dovesti do formiranja Opće bolnice Sjenica.

Dom zdravlja u Prijepolju mora se osamostaliti od Užica i razvijati kadrovske, tehničke i prostorne kapacitete da preraste u regionalni zdravstveni centar kome će gravitirati gradovi Prijepolje, Priboj i Nova Varoš.

Uz sve ovo nije moguće očekivati značajne iskorake u pogledu unapređenja zdravstvene usluge bez korjenitog i odlučnog obračuna sa korupcijom u ovom sektoru. Nije tajna da se zaposlenje u novopazarskome Zdravstvenome centru i drugim zdravstvenim ustanovama u regionu vrši isključivo po partijskoj i nepotističkoj liniji, a nerijetko i prodajom radnih mjesta.

Korupcija kod nemalog broja ljekara postala je veoma izražena tako da mnogi pacijenti moraju, iako su korisnici zdravstvenog osiguranja, dodatno plaćati ljekarima ili bolničkome osoblju kako bi dobili iole kvalitetnu zdravstvenu uslugu ili minimum humanog odnosa. Pojedini ljekari tako brutalno krše Hipokratovu zakletvu otvoreno tražeći finansijsku nadoknadu za usluge iz opisa svog radnog mjesta.

Nehumanost u ponašanju pojedinih ljekara i osoblja prema pacijentima, nažalost, postala je vrlo česta pojava. To izaziva veoma negativne posljedice u samim efektima liječenja pojedinih bolesti i osjećaja pacijenata. U tom pogledu, neophodno je temeljito istražiti razloge za neumoljive statističke pokazatelje koji ukazuju na neprihvatljivo visoke brojke smrtnosti novorođene djece, komplikacije pri porođaju te nelogično visoke brojke o pojavi pojedinih malignih oboljenja u sandžačkoj regiji.

BDZ
SANDŽAKA

PROJEKTI

I. AUTOPUT

Autoput sjever-jug, odnosno Beograd-Jadransko more, spada u najznačajnije i najprioritetnije projekte u Sandžaku čija realizacija će u značajnoj mjeri otkloniti višedecenijsku nepravdu saobraćajne izolacije sandžačkoga prostora. Neophodan je dodatni politički angažman punog intenziteta kako bi se ovaj projekat što prije realizirao.

Autoput Sarajevo-Novi Pazar također je od prvorazrednog prioriteta za Sandžak, a posebno za Bošnjake. Realizacija ovog projekta je nužna i veoma moguća uz potrebu dodatnog animiranja vlasti u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Već postoji projekat autoputnog pravca Sarajevo-Goražde tako da bi bilo važno što prije pristupiti političkim dogovorima i daljem projektovanju autoputnih dionica od Goražda preko Bijelog Polja, Tutina, Novog Pazara i dalje prema Kosovskoj Mitrovici.

Ovim autoputnim čvorištem Sandžak bi povratio i saobraćajnu važnost u skladu sa stvarnom geostrateškom pozicijom na Balkanu.

2. AERODROM

Aerodrom za putnički i kargo saobraćaj nužni je uslov za projekciju i početak ozbiljnog ekonomskog i sveukupnog društvenog razvoja Sandžaka. Najpogodnija prilika za izgradnju sandžačkog aerodroma je konverzija vojnog u civilni aerodrom u Dubinju kod Sjenice. Dosadašnje ideje o sandžačkom aerodromu izvan Sandžaka, poput onog u Lađevcima kod Kraljeva, predstavljaju nastavak politike saobraćajne izolacije Sandžaka kojom bi svi značajniji projekti zaobišli ovaj prostor.

3. ŽELJEZNIČKA PRUGA

Sandžaku je prijeko potrebna željeznica cijelim njegovim prostorom. Pruga Beograd-Bar prolazi kroz Priboj, Prijepolje i Bijelo Polje. Kako bi putnički i trgovački saobraćaj bio ekonomski pristupačan svim slojevima stanovništva, neophodno je u što kraćem roku izgraditi željezničku prugu Raška-Noví Pazar-Tutin-Sjenica-Nova Varoš-Priboj. Ovom željezničkom linijom sandžački gradovi bi se spojili na tri važna infrastrukturna pravca: prema Beogradu, prema Jadranu i prema Mitrovici, Prištini i dalje ka Skoplju.

4. PUTNA MREŽA

U najkraćem optimalnom roku potrebno je izgraditi sve regionalne, međugradske, općinske i druge pravce na cijelome prostoru Sandžaka.

Prioritetno je hitno i temeljito rekonstruisati regionalne puteve Novi Pazar-Tutin preko Dohovića, Sebečeva, Crkvina i Dubova, te Novi Pazar-Tutin preko Ribarića i Mehovog krša. U vrh hitnih prioriternih infrastrukturnih projekata moraju se uvrstiti i putni pravci Novi Pazar-Sjenica preko Požege, Vučinića, Bijelih Voda, Duge Poljane, Brnjice i Štavlja, kao i Sjenica-Zlatar preko Gonja i Haljinovića.

Među strateške infrastrukturne prioritete moraju se ubrojati i putni pravci Tutin-Petnjica-Bijelo Polje preko Ljeskove i Đerekara; Sjenica-Tutin preko Raždaginje, Vrhšjenice, Buđeva, Uгла, Suhog Dola i Ljeskove; Sjenica-Bijelo Polje preko Uгла i Korita, drugi krak Sjenica-Bijelo Polje preko Trijebina i Bara; Sjenica-Prijepolje preko Karaule i Miloševog Dola, Sjenica-Nova Varoš preko Kladnice i Ursula.

Važna je i izgradnja puta Novi Pazar-Mitrovica preko Rogozne, čime bi se Novi Pazar i Sandžak povezali na autoput Mitrovica-Priština-Skoplje.

Nekadašnji stari put Novi Pazar-Tutin također bi se prioritetno morao izgraditi po savremenim standardima, a naročito dionica Paralovo-Roginje-Vrbasiće-Sebečevo-Piskopovce-Radohovce, kao i krakovi Bajavica-Vrbasiće-Lukare, Kruševo-Gorandža, te Paljevo-Mađare-Žirče.

Putni pravac Tutin-Vuča-Biševo-Rožaje također je važna infrastrukturna dionica koju treba rekonstruisati i izgraditi prema savremenim standardima.

Izgradnja lokalnih puteva između pojedinih sandžačkih mjesta važan su faktor opstanka stanovništva i razvoja ekonomskih potencijala.

U prioritetne lokalne puteve koji se hitno moraju uraditi svrstavamo slijedeće:

Na teritoriji grada Novoga Pazara:

1. Zaobilaznica oko Novog Pazara Jerka-Varevo-Paralovo-Mur
2. Izgradnja, sanacija i rekonstrukcija puteva u naseljima: Hadžet, Šutenovac, Rasadnik, Čerimidžinica, Jošanica, Svojbor-Hotkovo, Pašino Guvno, Banja, Čukovac, Potok, Bukreš, Parice, Pojila, Selakovac, Lug, Dohoviće, Jermiše, Musala, Baruthana, Gazilar, Pljevljani
3. Varevo-Lukocrijevo
4. Crnoča-Škrijelje

5. Dohoviće-Rajčinoviće-Ivanča
6. Novi-Pazar-Trnava-Brđani-Negotinac-Vučja Lokva
7. Novi Pazar-Podbijelje
8. Novi Pazar-Postijenje
9. Deževa-Vražogrneci
10. Bukreš-Vojniće
11. Lukare-Goševo
12. Bajevica-Vrbasiće

13. Seoski putevi, i to u selima: Kožlje, Kominje, Kneževiće, Brezovica, Čašić Dolac, Kruševo, Štedim, Jukovača, Belanska, Gorandža, Vrbasiće, Lukići, Lukarsko Goševo, Zaguljača, Nikoliće, Leča, Zlatni Kamen, Cvijetnje, Osoje, Gornja Trnava, Hotkovo, Podbijelje, Brđani, Drenjak, Banja, Deževa, Vražogrneci, Vučiniće, Rajčinovička Trnava, Slatina, Zelenoviće, Sebečevo, Kuta, Roginje, Oholje, Rohovo, Šare, Banovica, Krće, Muhovo, Sitniće i dr.

Na teritoriji općine Tutin seoski putevi: Arapoviće, Baljen, Batrage, Baćica, Biohane, Blaca, Bovanj, Boroštica, Braćak, Bregovi, Brniševo, Bujkoviće, Veseniće, Vrapče, Vrba, Glogovik, Gluhavica, Gnila, Godovo, Crniš, Gradac, Gujiće, Gurdijelje, Guceviće, Devreč, Delimeđe, Detane, Dobri Dub, Dobrinje, Dolovo, Draga, Dulebe, Đerekare, Ervenice, Žirče, Župa, Žuče, Mojstir, Izrok, Jablanica, Jarebice, Jezgrovće, Jeliće, Kočarnik, Kovače, Koniče, Ljeskova, Lipica, Lukavica, Melaje, Mitrova, Morani, Naboje, Nadumce, Namga, Noćaje, Oraše, Orlje, Ostrovica, Pajjevo, Piskopovce, Plenibabe, Pokrvenik, Pope, Popiće, Potreb, Pružanj,

Raduhovce, Raduša, Ramoševo, Reževiče, Ribariće, Rudnica, Ruđa, Saš, Smoluća, Starčevići, Strumce, Suhi Do, Točilovo, Čulije, Crkvine, Čarovina, Čmanjke, Čukote, Šaronje, Šipče, Špiljani.

Na teritoriji općine Sjenica seoski putevi: Aliveroviće, Bioce, Bagačići, Boroviće, Bare, Breza, Vapa, Vrhjsjenice, Goluban, Doliće, Donje Goračići, Draževići, Dubnica, Dujke, Dunišići, Žabren, Žitniće, Zabrđe, Zaječići, Zahumsko, Jevik, Kalipolje, Kamešnica, Kanjevina, Karajukića Bunari, Kijevci, Kladnica, Koznik, Kalipolje, Krnja Jela, Krstac, Krće, Lijeva Rijeka, Ljutaje, Mašoviće, Medare, Međugor, Miliće, Papiće, Poda, Poljica, Ponorac, Pralja, Raždaginja, Rasno, Rastenoviće, Raškoviće, Sugubine, Trijebine, Tuzinje, Tutiće, Uvac, Ugao, Ursule, Fijulje, Caričina, Cetanoviće, Crvsko, Crčevo, Čitluk, Šare, Šušure.

Jedan od važnih životnih projekata na kome se u narednome periodu mora raditi jeste izgradnja mosta na Sjeničkome jezeru na potesu kod Ursula kojim bi se spojile Sjenica i Kladnica sa Novom Varoši.

5. GASOVOD

Gasifikacija sandžačkih gradova neophodan je poduhvat koji će obezbjediti uslove za brži ekonomski razvoj i investicije. Prirodni gas će također omogućiti građanima ekonomičniju opciju za svakodnevne potrebe domaćinstva.

Neophodno je izgraditi gasovod: Novi Pazar-Tutin-Sjenica-Nova Varoš-Prijepolje-Priboj koji će imati kapacitet da zadovolji potrebe svih privrednih subjekata i domaćinstava na teritoriji brojanih gradova i općina.

6. ELEKTROMREŽA

Postojeća elektromreža u Sandžaku nema dovoljno kapaciteta da zadovolji potrebe građana. Hitna je temeljita rekonstrukcija i pojačavanje električnoga napona u svim gradovima, naročito Tutinu i Sjenici, kao i seoskim područjima.

7. VODOSNABDIJEVANJE

U svim sandžačkim gradovima neophodno je što hitnije izvršiti rekonstrukciju postojećih vodovodnih sistema, zamijeniti azbestne cijevi i povećati kapacitet dotoka vode prema svim naseljima.

Najalarmantnija situacija u ovom aspektu jeste u općini Tutin gdje gradski vodovod ne funkcioniše više decenija i u kome se sa postojeće vodovodne mreže često voda ne smije koristiti ni u tehničke svrhe jer je uglavnom hemijski i bakteriološki neispravna. Filterska postrojenja nisu u funkciji.

Drugi po stepenu hitnosti rješavanja problem vodosnabdijevanja jeste Pešter u kome postojeći vodovod nema kapaciteta zadovoljiti potrebe svih naseljenih mjesta i domaćinstava.

8. KANALIZACIONA MREŽA

Mnoga naselja u sandžačkim gradovima nemaju izgrađenu kišnu i fekalnu kanalizacionu mrežu. Neophodno je izvršiti rekonstrukciju i sanaciju postojeće i izgraditi kanalizacionu mrežu u mjestima u kojima je to još uvijek akutni problem. U svim gradovima neophodna je izgradnja i rekonstrukcija centralnih kolektora.

9. JAVNA RASVJETA

Većina gradova i općina u Sandžaku nema zadovoljavajuću javnu rasvjetu. Neophodno je postojeću javnu rasvjetu zamijeniti LED rasvjetom koja donosi do četiri puta veću i bolju osvijetljenost, osigurava zdraviji životni prostor i ekološko čistiju i sigurniju budućnost žitelja, te osigurava uštedu 60-80%. Regionalni putevi u naseljenim mjestima hitno moraju dobiti rasvjetu, naročito pri ulazima i izlazima iz njih. Prema prioritetu hitnosti, važno je uraditi javnu LED rasvjetu u slijedećim mjestima:

1. Suha Ćuprija-Požega-Rajčinoviće-Dohoviće-Selakovac (Novi Pazar)
2. Jukovača-Lukare-Bajavica-Mur-Brdo (Novi Pazar)
3. Piloreta-Banja-Pašino Guvno (Novi Pazar)
4. Bijele Vode (Novi Pazar)
5. Karajukića Bunari (Sjenica)
6. Duga Poljana (Sjenica)
7. Kladnica (Sjenica)
8. Ribariće (Tutin)
9. Crkvine (Tutin)
10. Delimeđe (Tutin)
11. Ljeskova (Tutin)

10. JAVNI PRIJEVOZ

U periodu tranzicije sandžački gradovi su lošim privatizacijama u potpunosti izgubili preduzeća za javni prijevoz, što se posebno odrazilo na gradskom i lokalnom nivou. Zato je neophodno osnovati nova preduzeća koja će obezbjeđivati javni gradski i lokalni prijevoz.

Privatizacijom „Sandžaktransa“ gradski prijevoz u Novome Pazaru sveden je ispod minimuma. Zato je neophodno osnovati gradsko preduzeće za javni prijevoz koje će obezbjeđivati putnu komunikaciju svih naselja. Obzirom na problem prenatrpanih i nestandardnih ulica, za ove namjene koristili bi se minibusevi koji bi saobraćali prema svim naseljima i mahalama, kao i seoskim područjima.

U Novome Pazaru također je potrebno izgraditi tramvajsku i trolejbusku liniju u slijedećem krugu: Dohoviće-Selakovac-Vojničke livade-Šestovo-Univerzitet-Banja-Pašino guvno-Karahodžića most-Lukoil pumpa-Mur-Jukovača.

Privatizacijom „Autrotransporta“ Sjenica ovaj sandžački grad izgubio je, pored svih gradskih, prigradskih i seoskih linija, i gradsku autobusku stanicu. Kako bi se elementrane potrebe građana zadovoljile, u Sjenici je neophodno osnovati novo preduzeće za javni saobraćaj i novu gradsku autobusku stanicu, te pokrenuti autobuske linije prema svim gradskim, prigradskim i seoskim područjima, naročito: Sjenica-Duga Poljana, Sjenica-Karajukića Bunari-Ugao, Sjenica-Kladnica, Sjenica-Trijebine i dr.

Također, ni Tutin nema javnog prijevoza. Zato je neophodno na isti način osnovati općinsko preduzeće za javni saobraćaj i pokrenuti linije Tutin-Ribariće, Tutin-Ljeskova-Suhi Do, Tutin-Delimeđe i dr.

U Novoj Varoši, Prijepolju i Priboju potrebno je obnoviti vozni park i osvježiti linije prema prigradskim i seoskim pravcima.

I I. JAVNI SAOBRAĆAJ

Uslijed loše urbanizacije, enormnog broja vozila i nestandardne izgradnje ulica, akutni problem građana Novoga Pazara jeste premali broj parking mjesta i garaža, što uzročno-posljedično dovodi do ugrožavanja pješačkih zona, nesigurnosti u saobraćaju i vrlo često nesreća i nezgoda. Ovaj problem se hitno mora rješavati na više razina. U centru i većim naseljima moraju se po mjeri hitnosti i alarmantnosti izgraditi parking garaže za smještaj najmanje 5.000 vozila koja se trenutno nalaze na ulicama grada na mjestima koja nisu predviđena za parkiranja. U zoni škola, vrtića i svih drugih javnih ustanova onemogućiti parkiranje bilo kome izuzev vozilima nabavke.

Prema modelu evropskih gradova, u gradu treba izgraditi biciklističke staze i uvesti gradske bicikle koji će biti na usluzi građanima.

I 2. PODZEMNI PARKING NA TRGU GAZI ISABEGA

U centru Novoga Pazara potrebno je izgraditi podzemnu saobraćajnu infrastrukturu kojom bi se ulice 1. maj, Rifata Burdžovića i Stevana Nemanje susretale na podzemnome kružnome toku i gdje bi se na prostoru Trga Gazi Isabega izgradile podzemne garaže sa najmanje dva nivoa iz kojih bi pješaci pokretnim ili običnim stepeništem izlazili u centar grada. Time bi se temeljito i dugoročno saobraćajni problem u centru Novoga Pazara riješio i grad bi dobio širu jezgru trga.

Gradski trg bi se proširio na relaciji između zgrade Fakulteta za islamske studije, Arap džamije, zgrade Gradske uprave i aktuelnog šetališta.

13. OBNOVA STARE ČARŠIJE U NOVOME PAZARU

Projekt od posebnog kulturno-historijskog i društvenog značaja jeste obnova Stare čaršije sa konverzijom njenih dijelova u pješačke zone. Novi Pazar je do sedamdesetih godina dvadesetog vijeka imao neprocjenjivo vrijednu čaršijsku jezgru čiji je osnovni oblik nastao još prilikom osnivanja grada, dakle preko 550 godina. Planski i sistematično komunistički režim je decenijama uništavao ovu jezgru pretvarajući Novi Pazar u grad bez autentičnog obličja i arhitektonskih osobenosti koje su davale pečat identitetu ne samo Novoga Pazara već cijeloga Sandžaka. Zato je neophodno uložiti maksimalne napore da se makar djelimično povрати ruho nekadašnje arhitektonske fizionomije Novoga Pazara, ne ugrožavajući postojeće vitalne objekte.

Projekt obnove Stare čaršije išao bi u slijedećim etapama:

1. Pretvaranje dijela ulice 1. maja od Altun alem džamije do Arap džamije u pješačku zonu. Ovaj dio spada u jednu od najstarijih mahala Novoga Pazara i prvih urbanih jezgra sa razvijenom infrastrukturom i obrisima čaršije, o čemu svjedoči i njegova današnja enormna frekventnost uprkos tome što se nalazi u urbanističkome haosu. Zato je važno sačuvati njegov duh i povratiti mu prijašnji izgled i namjenu preobrazivši ga u pješačku zonu.

2. Rekonstrukcija dućana i magaza. Oronuli i već pri iščeznuću višestoljetni dućani i magaze u užoj gradskoj jezgri moraju se rekonstruirati i vratiti nekadašnji izgled čime se otvara mogućnost za očuvanje i obnavljanje zanatskoga esnafa koji je također na rubu egzistencije.

3. Obnova Gazi Isa-begovog hamama. Ovaj hamam je najstariji objekt ove vrste na Balkanu, izgrađen prilikom osnivanja Novoga Pazara i

spada u najznačajnije kulturno-historijske spomenike u širem regionu. Komunističke vlasti su ga otele Islamskoj zajednici i decenijama uništavale njegov prvotni izgled ne ulažući ništa da ga zaštite od propadanja. U procesu privatizacije pokušali su ovo vakufsko dobro dodatno oskrnaviti prodajući ga privatnim licima. Kako bi sačuvala njegovu prvotnu namjenu, Islamska zajednica je učinila napore da ovo vakufsko dobro iznova kupi, očuva u zatečenom stanju i vrati ga narodu. Neophodna je temeljita rekonstrukcija kako bi Gazi Isa-begov hamam povratio prvotnih izgled i namjenu, te u pravom smislu ostao jedan od temeljnih simbola Novoga Pazara i Sandžaka.

4. Obnova Žitnog trga. Žitni trg u Novome Pazaru predstavljao je žilu kucavicu čaršije. Neophodno je ovom danas umnogome izmijenjenom prostoru vratiti nekadašnji izgled i rekonstrukcijom oživjeti dućane i magaze koji su nekada postojali na njemu.

5. Obnova Tijesne čaršije. Jedan od prvih urbanističkih kompleksa koji je uništen u Novome Pazaru jeste Tijesna čaršija porušena 1947. godine pod izgovorom da je "najmarkantniji simbol feudalizma i azijske zatucanosti". Tijesna čaršija se nalazila na prostoru od današnjeg Sebilja do Lučnih zgrada. Na tome se prostoru nalazilo oko stotinu radnji i dućana ispresijecanih uskim sokacima sa središnjom stazom kojom je tekao jaz čiste vode. Tijesna čaršija se mora obnoviti sa svim što je činilo njenu nekadašnju fizionomiju i pretvoriti u javno koristan trgovački prostor sa posebnom namjenom očuvanja kulture i tradicije Novoga Pazara i Sandžaka.

6. Obnova Gradskoga bedema sa Askerli džamijom. Novopazarska tvrđava izgrađena nakon pohoda i pustošenja ovog kraja od strane Eugena Savojskog zadugo je bila jedan od glavnih simbola Novoga Pazara i Sandžaka. Tvrđavski kompleks danas pretvoren u gradski park djelimično je sačuvan i rekonstruisan, mada veći dio bedema i unutrašnjih

objekata odavno ne postoje. Potrebno je temeljito i sveobuhvatno rekonstruirati nekadašnju tvrđavu, obnoviti bedeme koju su sa sve četiri strane opasavali i povratiti sve građevine koje su bile unutar njih. Od posebne je historijske i kulturološke važnosti obnoviti i Askerli džamiju koja se nalazila u središtu tvrđave.

14. OBNOVA SJENIČKE TVRĐAVE

Sjenička tvrđava sa džamijom izgrađena je u prvoj polovini XVII stoljeća. Više puta je u ratovima i osvajanjima rušena i oporavljena. Cijeli kompleks očuvao se do kraja Drugog svjetskoga rata, kada su ga komunističke vlasti do temelja porušile i na njegovome mjestu izgradile školu 12. decembar. Obnova kompleksa Sjeničke tvrđave sa džamijom predstavlja strateški važan projekt koji će se izvoditi u fazama i povratiti autentičnost ovog zdanja od neprocjenjive historijske i kulturološke vrijednosti.

15. OBNOVA MUSALE, HISARDŽIKA I JUSOVIĆA KULE U PRIJEPOLJU

Prijepolje je najznačajniji grad zapadnoga Sandžaka. Smješten na dionici nekadašnjeg carskog puta Istanbul-Novi Pazar-Sarajevo predstavljao je važno čvorište, što mu je omogućavalo i kontinuirani razvoj. Neki od važnih kulturno-historijskih spomenika ovoga kraja sačuvani su, ali Musala, tvrđava Hisardžik i Jusovića most još uvijek čekaju priliku da povrate svoju nekadašnju namjenu.

Musala iz XVI vijeka predstavljala je jedinstven kompleks na širem balkanskome prostoru, sa posebno kamenim zidom opasanim haremom, dvokrilnom kapijom, šadrvanom, mihrabom natkrivenim polukupolom, mimberom natkrivenim višestranom piramidom, mejtašom za

klanjanje dženaze, alejom jablanova i drugim pratećim rekvizitima. Ovaj monumentalni kompleks porušen je 1957. godine odlukom Narodnog odbora Općine Prijepolje koji ga otima od Islamske zajednice i ustupa „Elektromontaži“ za izgradnju magacina i radionica. Potrebno je prijepoljsku Musalu, kao jedinstven objekat ove vrste na Balkanu, u potpunosti rekonstruisati i vratiti je njenoj izvornoj namjeni.

Srednjovjekovna tvrđava Hisardžik smještena je u istoimenom selu nadomak Prijepolja, sa prvim spominjanjem u historijskim izvorima 1444. godine, ali i intencijama da potiče iz znatno ranijeg perioda. Njena namjena bila je osiguravanje dijela bosanskoga puta koji je povezivao Sjenicu i Prijepolje. Uz do danas sačuvane dijelove ove tvrđave potrebno je rekonstruisati cjelokupni kompleks sa citadelom na vrhu, zapadnom i istočnom kulom spojene bedemom, južno utvrđenje sa trećom kulom i osmatračnicama, džamijom i isposničkim ćelijama.

Ostaci Kule Jusovića nalaze se na lokalitetu Osoje na putu Prijepolje-Pljevlja. Ovu nekadašnju kameno-ćerpičnu četvorokatnu kulu bratsva Jusovića s kraja XVIII i početka XIX vijeka potrebno je temeljito rekonstruisati i kao kulturno-historijski spomenik uvrstiti u spomeničku mapu Sandžaka i Srbije.

16. POLJOPRIVREDNI PROJEKTI

Šansa ekonomskog razvoja Sandžaka jeste u razvoju poljoprivrede. Republičke i lokalne vlasti moraju ponuditi projekte podsticanja stanovništva na pokretanje proizvodnje poljoprivrednih kultura. Pozitivan primjer u tom smjeru jeste ekspanzija malinarstva u Prijepolju.

Neophodno je obezbijediti projekte kojim će se u svim seoskim područjima Sandžaka finansirati razvoj voćarstva, naročito plantaža malina, aronije, borovnice, jabuke, kruške, trešnje i drugih brzo isplativih rodova.

Pojedini dijelovi pogoduju za proizvodnju žita, te se također moraju obezbijediti finasije za pokretanje proizvodnje pšenice, heljde, kukuruza i drugih kultura.

Stočni fond je prethodnih decenija višestruko umanjen. Neophodno je obezbijediti poticajna sredstva za izgradnju više farmi uzgoja krupne i sitne stoke, kao i plasiranje sirovih proizvoda, te njihove obrade i brendiranja uz obezbjeđivanje standarda kvaliteta i plasmana prema domaćem i stranom tržištu.

Potrebno je u svim sandžačkim gradovima ravnomjerno izgraditi više fabrika za preradu mesa, mliječnih proizvoda, voća i povrća, žita i žitnih proizvoda, koje bi vršile otkup od svih farmera i gdje bi svi farmeri imali zagarantovanog kupca sirovina, a uz to sve proizvode patentirati kao zdravu i halal hranu.

17. ENERGETSKI PROJEKTI

Velika razvojna šansa jeste u iskorištavanju prirodnih resursa za razvoj energetike u Sandžaku. U narednom periodu na rijekama Ibar, Lim, Uvac, Raška, Grabavica i dr. neophodno je izgraditi više mini električnih centrala koje će proizvoditi energiju za potrebe lokalnoga stanovništva. Suštinski se protivimo izgradnji velikih hidroelektrana na akumulacionim vodama i jezerima koje imaju negativne posljedice po stanovništvo.

Pešter, Komaran i druge pogodne lokacije moraju se iskoristiti za izgradnju vjetrenjača i proizvodnju i prodaju električne energije, čime će se obezbijediti sredstva za poboljšanje uslova života i standarda građana Sandžaka.

U svim sandžačkim gradovima potrebno je izgraditi više kompleksa za proizvodnju solarne energije.

I 8. RUDNI PROJEKTI

Rudni resursi u Sandžaku nikada nisu do kraja istraženi niti eksploatirani. Pored postojećeg rudnika mrkog uglja Štavalj, u koji treba dodatno ulagati i proširiti njegovu proizvodnju, neophodno je otvoriti još nekoliko rudnika uglja, zlata, srebra i drugih plemenitih ruda čija su nalazišta utvrđena na lokacijama cijelog sandžačkoga prostora, kao i majdana eksploatacije granita, mermera i drugih vrsta kamena.

I 9. RAZVOJ MALE PRIVREDE

Obzirom na sve potencijale, Sandžak ima povoljan ambijent za razvoj mnogih privrednih grana. Pored svih spomenutih projekata koji su preduslov za kvalitetan razvoj privrede, potrebno je ojačati infrastrukturne potencijale postojećih industrijskih zona u sandžačkim gradovima (električnu energiju, vodu i kolektore za pročišćavanje otpadnih voda), proširiti postojeće i izgraditi nove u mjestima koja ih nemaju.

Oblasti koje najviše imaju šanse u Sandžaku i u koje se mora ulagati, pored poljoprivrede, jesu tekstilna industrija, obućarstvo i proizvodnja namještaja. S pozicije vlasti obezbijedit ćemo pokretanje proizvodnje i otvaranje novih radnih mjesta u ovim oblastima uz niz mjera koje uključuju subvencije, investitore, brendiranje i plasman na tržištima.

Omogućiti ambijent ulaganja investitorima i razvijati srednja i mala preduzeća (ukidanjem ili smanjenjem такси, povoljnim iznajmljivanjem gradskog zemljišta, pojednostavljivanjem birokratskih obaveza, strogim nadzorom i eliminisanjem mita i korupcije).

Sve ove potencijale treba valjano brendirati i adekvatnim projektima plasirati na tržište.

20. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI TURIZMA

Veoma važan privredni potencijal u Sandžaku jeste turizam. Turističke grane čije potencijale treba razvijati jesu: planinski turizam, seoski turizam, banjski turizam i vjerski turizam.

- Razvoj planinskog turizma najvažnije uporište ima u planini Goliji, koja ima sve potencijale da se razvije u veliki planinski turistički centar. U tom pogledu potrebno je izgraditi svu neophodnu infrastrukturu, staze, žičare, hotelske smještaje i druge prateće objekte koji su neophodni za ovaj vid turističke destinacije.

- Seoski turizam: Pešter i Komaran imaju najveće mogućnosti za pretvaranje u internacionalne turističke destinacije sa različitim sadržajima. U tom pogledu, neophodno je izgraditi više etno sela sa svom pratećom infrastrukturom, kao i obogatiti faunu, što će pogodovati ljubiteljima lova.

- Jezerski i riječni turizam: Na Gazivodama i Sjeničkom jezeru potrebno je izgraditi nekoliko pješčanih plaža i drugih pratećih sadržaja sa smještajnim kapacitetima. Rijeke Ibar, Lim i Uvac sa svojim kanjonima i prekrasnim krajolicima omogućavaju razvoj sportskoga turizma, naročito regata, kajakaštva i sl.

- Banjski turizam: Novopazarska, Rajčinovića i Pribojska banja predstavljaju važna i već prepoznatljiva lječilišta. Potrebno je obnoviti postojeće banjske komplekse i izgraditi niz novih sadržaja, akva parkova i dr. koji će privući veći broj domaćih i stranih turista.

- Vjerski turizam: Obzirom na tradiciju i kulturne slojeve, Sandžak je važno čvorište razvoja vjerskoga turizma. U te namjene po-

trebna je dodatna afirmacija muslimanskih i ortodoksnih vjersko-kulturnih objekata i njihova prezentacija domaćoj i međunarodnoj javnosti.

21. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI OBRAZOVANJA

Sandžak je dio Srbije sa najvećim procentom prirodnog priraštaja. Postojeći kapaciteti obrazovnih ustanova nisu dovoljni za uspostavu kvalitetnog obrazovanja na svim nivoima. Zato je neophodno poduzeti niz akcija kojim će se ostvariti uslovi da svi učesnici u obrazovanju, od vrtića do univerziteta, dobiju adekvatne uslove za uspješno obrazovanje.

U Novome Pazaru (3), Sjenici (1), Tutinu (1), Prijepolju (1), Novoj Varoši (1) i Priboju (1) potrebno je izgraditi više javnih vrtića za djecu do šest godina starosti i predškolski uzrast.

U Novome Pazaru neophodno je renovirati većinu postojećih i izgraditi još dvije osnovne škole. U Sjenici, Tutinu i Prijepolju neophodno je renovirati sve postojeće i izgraditi još po jednu novu školu u gradovima i nekoliko nižih osnovnih škola u okolnim mjestima. U Priboju i Novoj Varoši neophodno je renovirati sve postojeće škole u gradovima i okolnim mjestima.

U Novome Pazaru potrebno je renovirati sve postojeće srednje škole i izgraditi zgrade za nekoliko novih srednjih škola: Bošnjačku gimnaziju, Srednju građevinsku školu, Srednju umjetničku školu i dr.

U Sjenici i Tutinu potrebno je izgraditi zgradu i izdvojiti u posebnu ustanovu Srednju poljoprivredu školu.

Za potrebe studenata potrebno je osnovati javnu ustanovu i izgraditi kompleks zgrada Studentskoga doma.

22. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI ZDRAVSTVA

U Novome Pazaru potrebno je izgraditi niz novih jedinica pri Domu zdravlja i Općoj bolnici koji će otvoriti mogućnost nastanka Kliničkoga centra.

Od posebnoga je i prioritenog značaja izgraditi posebnu zgradu Ginekološko-akušerske klinike.

Izgradnja posebne zgrade i povećanje kapaciteta Službe hitne pomoći u Novome Pazaru također je od vitalne važnosti za unapređenje zdravstvenih usluga u regionu Sandžaka.

U naseljima Hadžet, Selakovac, Svojbtor, Mur, Rajčinoviće i Trnava u Novome Pazaru izgraditi ambulante opće medicine i stomatologije.

U Tutinu i Sjenici izvršiti temeljitu rekonstrukciju postojećih medicinskih objekata i područnih ambulanti te izgraditi nekoliko javnih apoteka u Dugoj Poljani, Karajukića Bunarima, Ljeskovi, Delimeđu, Ribariću i Crkvinama.

23. RAZVOJNI PROJEKTI U OBLASTI KULTURE

U Novome Pazaru potrebno je izgraditi zgrade Bošnjačkoga kulturnog centra, Regionalnoga pozorišta, Bošnjačkoga muzeja, Galerije, Sandžačke narodne biblioteke, te domove kulture u Požegi, Trnavi, Muru i Banji.

U Tutinu potrebno je izgraditi Bošnjački kulturni centar i obnoviti stare ili izgraditi nove domove kulture u Ribariću, Delimeđu, Ljeskovi i Crkvinama.

U Sjenici potrebno je obnoviti stare ili izgraditi nove domove kulture u Dugoj Poljani, Karajukića Bunarima, Raždaginji, Trijebinama, Kladnici i Štavlju.

U Prijepolju potrebno je izgraditi Dom kulture i javnu biblioteku u Brodarevu.

U Priboju potrebno je izgraditi Dom kulture i biblioteku u Sjeverinu.

24. EKOLOŠKI PROJEKTI

Sandžak predstavlja jednu od posljednjih prirodnih ekoloških oaza na Balkanu i u Evropi. Međutim, sve manjom obzirnošću prema prirodi i nebrigom nadležnih organa, u situaciji smo da se naš prostor od ekološki zdrave sredine preobrazi u potencijalnu ekološku bombu, te je stoga potrebno poduzeti niz odlučnih i hitnih projekata koji će dugoročno riješiti ekološke probleme sa kojima se susrećemo.

Sandžačke rijeke, nekada prepoznatljive i čuvane po čistoći i ribama, danas su pretvorene u javne kanalizacije na otvorenome. Zbog toga je neodložno potrebno u svim gradovima izgraditi kolektore i centralni kanalizacioni odvod koji će spriječiti da se fekalne i kišne kanalizacije ulijevaju direktno u riječna korita. Neodložno je također i iščistiti, produbiti i na koncu izgraditi korita rijeka Raške od Bagri preko Pazaršita i Selakovca do Luga; od Industrijske zone do Piloreta; Ljudske od Vučinića preko Suhe Čuprije do Pazarišta; Jošanice od Belanske, preko Jukovače, Lukara, Bajavice, Mura, Šutenovca do Karahodžića mosta; Trnavice od Trnave do Karahodžića mosta; Vidrenjaka cijelim tokom do ušća u Ibar; Ibra kroz potez od Mehovog Krša do početka jezera Gazivode; Crne Rijeke od izvora do ušća u Ibar; Grabavice cijelim tokom do ušća u Uvac; Jablanice cijelim tokom do ušća u Uvac; Lima cijelim tokom od Broda-

reva preko Prijepolja do Bistrice i od Bistrice preko Priboja do bosanske granice. Također, i ostale rijeke i rječice pročistiti i ukoristiti te kroz njih provesti centralni kolektor otpadnih voda.

Deponije smeća predstavlja veliku potencijalnu ekološku bombu u skoro svim gradovima Sandžaka. Gradovi Tutin, Sjenica, Prijepolje, Priboj i Nova Varoš odlažu smeće na prostorima pored glavnih saobraćajnica i u blizini rijeka i netaknutih prirodnih krajolika. Grad Novi Pazar posjeduje deponiju Golo Brdo koja nije urađena po standardima i prijeti da zatruje cjelokupni ekosistem ovog područja.

Iz pobrojanih razloga, rješenje za ovaj problem jeste reciklaža smeća koja bi pored uloge očuvanja životne sredine imala i tržišnu vrijednost i donosila prihode i nova radna mjesta. BDZ Sandžaka obezbijedila je investitora za pogon ove vrste koji je spreman izgraditi regionalnu fabriku za reciklažu sa sjedištem u Novome Pazaru.

Prostor Sandžaka, kao i veći dio bivše Jugoslavije, nakon ratova devedesetih godina, a naročito NATO bombardovanja, izložen je opasnim otrovnim hemijskim supstancama i neeksplozivnim projektilima. Neophodno je sprovesti program sanacije životne sredine od posljedica hemijskih otrova nastalih uslijed enormne količine raznih bombi koje su sručene na ovaj prostor, naročito na mjestima vojnih kasarni, magacina, aerodroma i pomoćnih objekata. Dio tog programa mora sadržavati i pretragu cijelog terena s ciljem pronalaženja i eliminisanja neeksplozivnih projektila.

**PRIMJEDBE NA DOSADAŠNJE
VLASTI**

Dosadašnje vlasti na republičkom, pokrajinskom i lokalnome nivou nisu iskazale spremnost da rješavaju suštinska pitanja iz svoje nadležnosti. Neka od tih pitanja su nasljeđe prethodnih režima i zahtijevaju veći napor kako bi se pravično postupilo i iznašlo adekvatno rješenje, dok su druga proizvedena tijekom aktualnih vlasti, naročito na lokalnome nivou. Pojedina od tih pitanja postala su akutni problemi našega društva, dok su druga slojevito komplikovana. Međutim, i jedna i druga donose probleme građanima i njihovo dalje odlaganje bilo bi pogubno po narod. Zato će Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka odvažno i hrabro nastojati rješavati svako od njih u partnerstvu sa političkim partijama i uticajnim pojedincima.

REPUBLIČKA VLAST

❖ Republička vlast, kako u prethodnim tako i u ovome sazivu, oglušila se o sve zahtjeve po pitanju rješavanja statusa bošnjačkoga naroda i Sandžaka te kolektivnih prava Bošnjaka. Ignorantski stav državnih vlasti po ovim pitanjima dovodi bošnjački narod u nesigurnost i proizvodi antagonizme spram države koja je obavezna da im dodijeli odgovarajući status. Zato će BDZ Sandžaka iskoristiti sve raspoložive mehanizme da inicira procese koji će dovesti do promjene Ustava Republike Srbije, vraćanje statusa naroda Bošnjacima i formiranje evropske prekogranične regije Sandžak.

❖ Republičke vlasti su se ignorantski odnosile spram rješavanja nagomilanih problema u vezi sa Islamskom zajednicom, vakufskom imovinom, islamskom vjeronaukom, Internacionalnim univerzitetom i drugim po opstanak Bošnjaka važnim institucijama.

❖ Republičke vlasti su zadržale diskriminatorski odnos spram Bošnjaka u politici zapošljavanja u republičkim organima i javnim ustanovama, naročito u pravosuđu, tužilaštvu, policiji, finansijskoj policiji, republičkoj inspekciji i drugim ustanovama i organizacijama pod direktnom upravom države.

❖ Politika strateških investicija zaobišla je sve gradove i općine sa bošnjačkom većinom u kojima su ulaganja minorna ili pak nepostojeća.

❖ Zahvaljujući republičkim vlastima koje promoviraju politiku poltronstva umjesto partnerstva, u Sandžaku se na vlasti permanentno održavaju probeogradski politički subjekti.

❖ Republičke vlasti su konstantno ometale implementaciju Usta-

vom zagarantovanog prava na službenu upotrebu bosanskoga jezika i pisma, te ostvarivanja drugih prava iz oblasti obrazovanja, kulture i informisanja na bosanskom jeziku.

POKRAJINSKA VLAST

U okviru svojih ovlasti, pokrajinske vlasti u Vojvodini također nisu položile ispit odnosa spram Bošnjaka u više značajnih segmenata.

❖ Bošnjaci u Vojvodini nemaju isti status kao ostale nacionalne zajednice na tom prostoru u pogledu pozitivne diskriminacije i obezbjeđivanja uslova za očuvanje, njegovanje i unapređenje posebnosti kroz institucije koje su u nadležnosti Pokrajine.

❖ Pokrajinske vlasti redovno ignorišu zahtjeve Islamske zajednice i muslimana u Vojvodini po pitanju unapređenja, razvoja i ostvarivanja prava koja im Ustavom i zakonima pripadaju.

❖ Politika zapošljavanja u pokrajinskim i institucijama koje su pod njenom direktnom kontrolom, kao i na republičkom nivou, ignorantna je naspram zahtjeva Bošnjaka i muslimana.

❖ Pravo na upotrebu maternjeg jezika kao službenog i obrazovanje na njemu Bošnjaci nisu ostvarili ni u jednoj instituciji u Vojvodini.

LOKALNA VLAST

Na lokalnome nivou u Sandžaku uspostavljena je svojevrsna feudalna vlast, prema modelu 2-2-2. Dvije lokalne samouprave kontroliše Sandžačka demokratska partija Rasima Ljajića, dvije Stranka demokratske akcije Sulejmana Ugljanina i dvije srpske stranke.

Uz blagoslov republičkih organa vlasti, lokalne uprave su se uglavnom pretvorile u oligarhijske vlastodržce, nerijetko u direktnoj sprezi sa organizovanim kriminalom, koje kroz razuzdanu korupciju permanentno otuđuju budžetska sredstva građana čime se iz dana u dan povećava nezaposlenost i hara siromaštvo velikih razmjera.

SANDŽAČKA DEMOKRATSKA PARTIJA RASIMA LJAJIĆA - SDP

Sandžačka demokratska partija predstavlja politiku bez stvarne ideologije čiji je jedini cilj što duže održavanje na vlasti i nezakonito pribavljanje bogatstva za prvog čovjeka, njegovu porodicu i bliže saradnike. Metodologiju djelovanja ove opcije moguće je opisati kao neokomunističku obzirom da je suštinski određena protiv vjere i drugih tradicionalnih vrijednosti Bošnjaka. Najbolji primjer ovog opisa jeste sami osnivač i suštinski lider ove partije Rasim Ljajić.

RASIM LJAJIĆ

❖ Rasim Lajić je iz nacionalne politike devedesetih godina i sa pozicije generalnoga sekretara SDA Sandžaka i premijera Vlade Sandžaka konvertirao u navodnog socijaldemokratu, zaštitnika haških osuđenika za genocid prema Bošnjacima i pripadnicima drugih nesrpskih naroda, deklarisanog borca protiv autonomije Sandžaka i svega što ima nacionalni predznak.

❖ Dugogodišnje partnere na republičkome nivou –Demokratsku stranku prodao je i ušao u vlast sa Vučićevom Srpskom naprednom strankom, iako je prethodno više puta javno izjavljivao da će ostati lojalan partner demokratama.

❖ Bio je ministar u jedanaest vlada i svakoga puta mijenjao saveznike i partnere, od premijera Đinđića preko Koštunice, Tadića do Vučića.

❖ Na poziciju vlasti došao je zahvaljujući podršci Islamske zajednice, protiv koje se kasnije okrenuo s ciljem da je stavi pod svoju kontrolu

ili makar dodatno rascijepa njeno tkivo.

- ❖ U obračunu sa vjernicima, aktivistima i službenicima Islamske zajednice koristio je državni aparat.

- ❖ Na vjernike, aktiviste i službenike Islamske zajednice više puta je slao kordone žandarmerije prilikom pokušaja otimanja vakufskih dobara, naročito zgrade Islamskih ustanova, Banje i Vakufa Mearif na Hadžetu.

- ❖ Četvrtog septembra 2010. godine na lokaciji Vakuf Mearif na Hadžetu, na njegov zahtjev, 1500 srpskih specijalaca napalo je vjernike koji su stali u odbranu ovog bošnjačkog stratišta, te je zamalo došlo do sukoba koji su mogli prerasti u krvave obračune.

- ❖ Rasim Ljajić je ponikao iz porodice za koju se tvrdi da ima veze sa organizovanim kriminalom. Uži član iz porodice Rasima Ljajića spomenut je u Bijeloj knjizi kriminala Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije izdatoj 2002. godine, gdje je označen kao vođa narko grupe, o čemu je detaljno pisala Revija „Sandžak“.

- ❖ Dovodi se u vezu sa Bojanom Radovanovićem, uhapšenim za pronevjeru banaka, bivšim vlasnikom FK BASK od koga je FK Novi Pazar otkupio licencu za Prvu ligu Srbije. Ljajić je spomenutog Radovanovića postavio za predsjednika FK Novi Pazar i s njim krenuo u niz građevinskih poslova.

- ❖ Pozadina insistiranja Rasima Ljajića i njegovih saradnika da imaju ključni uticaj na FK Novi Pazar leži u brojnim koruptivnim i kriminalnim aktivnostima u finansiranju izgradnje stadiona, kao i budžetskom i sponzorskom finansiranju rada kluba. Dobro obaviješteni izvori tvrde da je glavni razlog ovolike blizine ministra Ljajića FK Novi Pazar namještanje rezultata utakmica radi enormnog profita u kladionicama.

- ❖ Prema raspoloživim informacijama, Rasim Ljajić posjeduje više

desetina nekretnina širom Srbije koje se vode na različita imena, a čija renta se lično njemu uručuje.

❖ Prema pouzdanim informacijama, Rasim Ljajić je zahvaljujući kriminalnim radnjama vlasnik više miliona eura u gotovini koji kruže u zelenaškim poslovima u Novome Pazaru i drugim krajevima.

❖ Ljajić je ministar punih šesnaest godina, a tek u posljednje dvije godine navodno pokušava da dovede investitore u Novi Pazar i Sandžak, jer je shvatio da mu je vlast ugrožena.

❖ Rasim Ljajić inicirao je i aktivno učestvovao u pokušaju formiranja treće Islamske zajednice.

SDP U PARLAMENTU REPUBLIKE SRBIJE

❖ Narodni poslanici Sandžačke demokratske partije u Parlamentu Srbije nisu se isticali u zaštiti interesa građana Sandžaka i bošnjačkoga naroda.

❖ Glasali su za Zakon o statističkoj regionalizaciji prema kome su sandžački gradovi izdijeljeni na Zlatiborski i Raški region.

❖ Glasali su za Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici Narodne skupštine Republike Srbije, čime je omogućeno da Skupština Srbije izbjegne događaj u Srebrenici nazvati genocidom.

❖ Narodni poslanici Sandžačke demokratske partije u Parlamentu Srbije aktivno su sudjelovali u pokušajima razbijanja Islamske zajednice, kreiranja negativnog imidža Sandžaka i Bošnjaka u srbijanskoj javnosti te huškanju partnera u vlasti na svoje neistomišljenike (naročito Meho Omerović).

❖ Narodni poslanici Sandžačke demokratske partije u Parlamentu

Srbije ponižavali su Bošnjake, iskrivljujući naziv njihovog jezika i datum obilježavanja Dana zastave (Muamer Bačevac).

LOKALNA VLAST SDP-a U NOVOME PAZARU

❖ Novi Pazar se nalazi na prvoj poziciji u svijetu po broju nezaposlenih sa procentom od 74% radno sposobnih lica bez zaposlenja.

❖ Nepotizam i partokratija izraženi su u tome što se malobrojna raspoloživa radna mjesta dodjeljuju isključivo partijskim kadrovima i njihovim porodicama.

❖ Putem posrednika radnicima se, umjesto prema kvalifikacijama i stručnosti, za novac prodaju radna mjesta, što je u intervjuu na režimskoj televiziji javno priznao i predsjednik ove partije. U poslovima prodaje direktno učestvuje lice bez profesije i zanimanja iz uže porodice Rasima Ljajića.

❖ Ucjene za radno mjesto učlanjenjem u partiju ili vršenjem drugih usluga vlastodršcima postale su svakodnevna devijacija, dok mladi ljudi bez političkoga pedigrea ne mogu doći do poslova u struci.

❖ Čelnici SDP-ove lokalne vlasti umiješani su u koruptivne radnje, što je u intervjuu na režimskoj televiziji priznao i sam Rasim Ljajić.

❖ Korupcijom, nedomaćinskim odnosom, traženjem mita i iznudama iz Novog Pazara otjerali su sve potencijalne investitore.

❖ Prosječne plate u Novom Pazaru za više od 30% su ispod republičkog prosjeka, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku.

❖ Lokalna vlast SDP-a učestvovala je u namještanju, podmićivanju i korupcijskim radnjama prilikom privatizacije Tekstilnog kombinata „Raš-

ka“ čime je više stotina radnika ostalo bez posla, reprogramskih projekata i otpremnina.

- ❖ Loša privatizaciji dijelova AD „Vojin Popović“, kojom su radnici ostali bez zadovoljenja osnovnih zahtjeva i prepušteni sebi, izvedena je pod uticajem i spregom vlastodržaca i tajkuna. Prilikom demonstracija radnika pred zgradom Gradske uprave, predstavnici vlasti su fizički nasrtali na radnike.

- ❖ Privatizacija Regionalne televizije izvršena je na način da su njeni vlasnici postali funkcioneri Gradske uprave i visokopozicionirani kadrovi SDP-a na čelu sa Rasimom Ljajićem.

- ❖ Gradska uprava Novi Pazar protuzakonito budžetskim sredstvima finansira Regionalnu televiziju (RTV Novi Pazar), čime se vrši ispuštanje budžetskih sredstava građana i pranje novca.

- ❖ Novi Pazar je kreditno zadužen za višemilionske cifre, zbog čega građani otplaćuju 1.200.000 eura godišnjih rata.

- ❖ Radnici javnih preduzeća i organizacija mjesecima nisu primili plate i lične dohotke. Jedan od brojnih primjera jesu i uposlenici Sportskog centra koji su bez plata više od petnaest mjeseci.

- ❖ Masovno iseljavanje mladih intelektualaca i drugih radno sposobnih lica iz Novoga Pazara produkt je nebrige, nezdrave klime, ucjenjivačkog odnosa, koruptivnih radnji, podmićivanja i nedostatka osnovnih uslova za pošteno djelovanje i obezbjeđivanje egzistencije vlastitim radom.

- ❖ Arhitektonsko-vizuelnom izmjenom užeg starobošnjačkog jezgra centra grada uništena je duša čaršije i središnji dio Novog Pazara pretvoren u bezlično gradsko jezgro slično nebošnjačkim gradovima u regionu.

❖ SDP-ove lokalne vlasti sprovodile su haotičnu stambenu politiku u Novome Pazaru izgrađujući nezgrapne zgrade u užem jezgru grada, stvarajući splet problema i poteškoća građanima.

❖ SDP-ove lokalne vlastu dozvolile su izgradnju velikih stambenih objekata bez neophodne infrastrukture i parkirališta u uskim ulicama i time izazvale opći kolaps, kao što je slučaj sa ulicom 8. mart u centru Novoga Pazara.

❖ Funkcioneri Gradske uprave iz redova SDP-a akteri su afere „Šalter“ u kojoj su od građana Novoga Pazara ukrali više miliona dinara od administrativnih taksi.

❖ Rukovodstvo Skupštine Grada Novoga Pazara permanentno narću na novinarske ekipe prilikom skupštinskih zasjedanja.

❖ Iz budžeta Grada od 2012. godine dodjeljuju se sredstva za finansiranje paravjerske tvorevine Adema Zilkića

❖ Gradska Uprava upošljava lica sa kriminalnim dosijeima u sektoru obezbjeđenja, što dovodi do učestale pojave nasilja tih lica prema građanima. Najdrastičniji primjer ove vrste je ubistvo u pokušaju od strane Iksana Zejnelovića koji je bez povoda na gradskome šetalištu u prisustvu više stotina građana iz pištolja ispalio više hitaca u tijelo Aldina Dolovca – Dika. Po protekciji lokalnih vlasti Novoga Pazara on ni danas nije priveden pravdi.

❖ SDP-ova lokalna vlast koristi mehanizam i poluge sistema za krađu na izborima kako bi što duže ostali na vlasti.

LOKALNA VLAST SDP-a U PRIJEPOLJU

- ❖ Lokalna vlast ove općine dovela je Prijepolje na preko 50% nezaposlenosti prema podacima Razvojne agencije Srbije.
- ❖ Malobrojna raspoloživa radna mjesta dodjeljuju su isključivo partijskim kadrovima i njihovim porodicama.
- ❖ Prodaja radnih mjesta građanima, putem posrednika, odlika je lokalne vlasti u Prijepolju.
- ❖ Ucjene građana za radna mjesta učlanjenjem u partiju i vršenjem usluga partijskim čelnicima konstanta je prijepoljske lokalne vlasti.
- ❖ Koruptivne radnje lokalne vlasti u Prijepolju sastavni su dio svakodnevnice.
- ❖ Prijepolje se nalazi na posljednjem mjestu u Srbiji po prosječnoj plati, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (ispod 31.000 dinara).
- ❖ SDP-ova vlast nije dovela nijednog stranog investitora u Prijepolje.
- ❖ Kadrovi SDP-ove lokalne vlasti umiješani su u koruptivne radnje prilikom privatizacije Tekstilnog kombinata „Ljubiša Miodragović“.
- ❖ Vlastrodršci Prijepolja imaju udio u lošoj privatizaciji preduzeća FAP Livnica.
- ❖ Za vrijeme SDP-ove lokalne vlasti izvršena je katastrofalna korupcijska privatizacija fabrike „Limka“ iz Prijepolja.
- ❖ Čelnici lokalnih vlasti umiješani su u koruptivne radnje prilikom

loše privatizacije Fabrike konfekcije „Iris“.

- ❖ Lokalna vlast dovela je općinu Prijepolje u zvanično stanje opće društvene, finansijske i moralne devastiranosti.

- ❖ Za vrijeme SDP-ove lokalne vlasti u Prijepolju u ovom gradu se smanjio broj stanovnika.

- ❖ Ljajićeva lokalna vlast koristi mehanizam i poluge sistema za krađu na izborima kako bi što duže ostali na vlasti.

NEISPUNJENA OBEĆANJA RASIMA LJAJIĆA I SANDŽAČKE DEMOKRATSKE PARTIJE

- ❖ Izgradnja regionalne fabrike za reciklažu smeća u Kraljevu od strane njemačke firme „Medsorg“. Sporazum koji su potpisali gradonačelnici Novoga Pazara i Kraljeva podrazumijevao je da se obnovi deponija u Novome Pazaru i napravi u sabirni centar, odakle će se kamionima odvoziti do Raške, a iz Raške specijalnim vagonima do Kraljeva za potreba čega će se izgraditi pruga Novi Pazar-Raška. Od otpada će se proizvoditi toplotna i električna energija. Transport, razdvajanje, uništavanje, prerada biorazgradivih materijala, odlaganje otpada prema najsavremenijoj svjetskoj tehnologiji. Sporazum je potpisan 2010. godine.

- ❖ Izgradnja autoputa kroz Sandžak - 2011. godine.

- ❖ Izgradnja željezničke pruge Raška-Novii Pazar - 2011. godine.

- ❖ Otvaranje „sandžačkoga“ aerodroma u Lađevcima kod Kraljeva - 2011. godine.

❖ Dovođenje stranih investitora i kompanija iz Italije, Austrije, Njemačke i arapskih zemalja koji će pokrenuti sandžačku privredu.

❖ Rješavanje problema vodosnabdijevanja građana Novoga Pazara i Sjenice.

❖ Izgradnja puta Novi Pazar-Sjenica - 2012. godine.

❖ Asfaltiranje svih puteva na Pešteri - 2012. godine.

❖ Izgradnja puta Sjenica-Bare-Bijelo Polje - 2012. godine.

❖ Krediti za poljoprivrednike na Pešteri - 2012. godine.

❖ „Mi moramo da zaposlimo ljude. Ako to ne uradimo, nismo ništa učinili. Posebno mladi svijet koji čeka na birou godinama“ – izjavio je predsjednik ove partije.

❖ Investicija fabrike tekstila iz Turske „Inteks“ koja će u Novome Pazaru zaposliti 400 radnika – zajedničko obećanje predsjednika ove partije i gradonačelnika Novoga Pazara dato januara 2013. godine

❖ Fabrika „Džinsi“ iz Turske će u Novome Pazaru zaposliti 400 radnika - 2014. godine.

❖ Da će omatičiti preko 2500 grla krupne stoke na Pešteri - 2014. godine.

❖ U Novome Pazaru više neće biti neasfaltiranih ulica - 2014. godine.

❖ Novi Pazar će do 2015. godine dobiti atletski stadion, najveći u Srbiji – 2014. godine.

❖ Investitor iz Ujedinjenih Arapskih Emirata će otvoriti fabriku za proizvodnju hrane u Novome Pazaru - 2015. godine

❖ Sjedinjene Američke Države će donirati 2.500.000 eura Novom Pazaru za koritenje rijeke Raške – obećanje SDP-ovog gradonačelnika Novog Pazara dato septembra 2015. godine.

❖ Evropska Unija će donirati 1.200.000 eura za izgradnju Urgentnog centra u Novom Pazaru - obećanje SDP-ovog gradonačelnika Novoga Pazara dato septembra 2015. godine.

❖ Otvaranje „Moda Campania“ navodnih italijanskih investitora u Bijelim Vodama kod Novog Pazara uz obećanje više stotina radnih mjesta, osiguranja i redovnih plata, te asfaltiranje i povezivanje sela kvalitetnim putevima.

STRANKA DEMOKRATSKE AKCIJE SANDŽAKA SULEJMANA UGLJANINA – SDA

Ova partija oličena je u njenom lideru Sulejmanu Ugljaninu koji je ušao u politiku kao vođa pokreta Alije Izetbegovića u Sandžaku. Međutim, vrlo brzo je svojim djelovanjem skrenuo sa tog puta. Politika ove stranke odrekla se i minimuma etičkih principa, što je potvrđeno kroz brojne primjere pri donošenju važnih odluka na kojima se pokazala njihova beskrupuloznost.

SULEJMAN UGLJANIN

❖ Sulejman Ugljanin je postupcima i izjavama isprovocirao nacionalne osjećaje Bošnjaka i konfrontirao ih sa tadašnjim Miloševićevim režimom, a zatim ostavio pokret i narod u najtežim trenucima okupacije, vojne i policijske represije, etničkoga čišćenja, zločina i ubistava, bježeći za Tursku, uprkos čuvenom obećanju da će, ukoliko dođe do sukoba, posljednji napustiti Sandžak.

❖ Po povratku iz Turske nasrnuo je na Islamsku zajednicu kao jedini preostali stožer bošnjačke opstojnosti u Sandžaku, direktno izazivajući njenu podjelu, nakon dugogodišnjih pokušaja, u partnerstvu sa tadašnjim režimom Vojislava Koštunice.

❖ Sa pozicije gradonačelnika Novoga Pazara omogućio je usvajanje Ustava Srbije kojim je Bošnjacima oduzet status naroda i svedeni su na položaj nacionalne manjine.

❖ Kao gradonačelnik Novoga Pazara i predsjednik Bošnjačkoga nacionalnoga vijeća 2007. godine je izjavio: „Mešihat Islamske zajednice više ne postoji“ i „Možemo da imamo više islamskih zajednica.“

❖ Za vrijeme obnašanja funkcije ministra bez portfelja u Vladi Republike Srbije tvrdio je da Bošnjaci u Srbiji uživaju sva prava i da nika da nisu bili u povlaštenijem položaju, dok je nakon prestanka mandata uvjeravao domaću i međunarodnu javnost u suprotno.

❖ Dok je bio ministar u Vladi Republike Srbije govorio je da Bošnjacima ne treba autonomija Sandžaka niti neki poseban status u Republici Srbiji, a nakon isteka mandata da su Bošnjaci ugroženi i da trebaju da grade svoju državu.

❖ Sa pozicije direktora Kancelarije za održivi razvoj nerazvijenih područja Vlade Republike Srbije dijelio je sredstva, poljoprivrednu mehanizaciju, stočni fond i druge vrste donacija isključivo svojim prijateljima, rukovodiocima, aktivistima, članovima i simpatizerima SDA stranke.

❖ Sa pozicije ministra, gostujući na jednoj nacionalnoj televiziji pred izbore, izjavio je: „Ja sam u Vladi činim za čitavu državu, a ništa ne mogu da učinim za bošnjačku manjinu, a oni su u katastrofalnoj situaciji. To je loša poruka. A onda će reći građani Srbije, posebno Bošnjaci: - Što da te glasamo kada nisi ništa učinio kad si bio četiri godine u tom mandatu.“

❖ Govoreći o obilježavanju školske slave Sveti Sava izjavio je: „Ja sam kao gradonačelnik govorio i preko medija i na Skupštini mojim sugrađanima nešto što je istina. Svetosavlje, to je temelj srpskog, i vjerskog i nacionalnog identiteta. I to jedna od poželjnih razlika između srpskog većinskog naroda i manjina koje imaju neki svoj identitet. Ja, kao ministar u ovoj demokratskoj Srbiji i demokratskoj Vladi, tvrdim da mi kao

vlada nećemo dozvoliti ničiju asimilaciju. Prisustvovanje akademijama, to je jedna fakultativna stvar. Regularno bi bilo da prisustvuju roditelji, a ne djeca. Zašto ne djeca? Zato što su djeca maloljetna.“

❖ Gostujući na jednoj srbijanskoj nacionalnoj televiziji rekao je da je Sveti Sava „bliži nama nego vama. On je naš i mi ga ne damo“.

❖ Po povratku iz Turske 1996. godine, za srbijanske dnevne novine „Blic“ izjavio je: “Moja žena nije kao druge Novopazarke. Dok smo bili u Turskoj, ona uzme djecu, sjedne u avion, prošeta ih do Švicarske i vrati se istoga dana.”

❖ Kao ministar u Vladi Srbije Ugljanin je izjavio: “Mi imamo sve, sva prava da budemo sretni u sadašnjosti i sigurni u budućnosti. Srbija je tolerantna prema muslimanima.” A 2015. godine kada više nije bio ministar: „Država stalno gazi našu izbornu volju, ne priznaje naše legitimno izabrane predstavnike i podmeće nam ‘privatne Bošnjake’ koji zbog svojih interesa rade protiv Bošnjaka.“

SDA U PARLAMENTU REPUBLIKE SRBIJE

- ❖ Narodni poslanici SDA Sandžaka u Skupštini Srbije omogućili su usvajanje Zakona o izjednačavanju partizana i četnika.
- ❖ Zahvaljujući glasovima poslanika Sulejmana Ugljanina u Skupštini Srbije usvojen je Zakon o rehabilitaciji na osnovu kojeg je rehabilitovan Draža Mihajlović.
- ❖ Poslanici ove sandžačke stranke omogućili su usvajanje Zakona o statističkoj regionalizaciji prema kome su sandžački gradovi izdijeljeni na Zlatiborski i Raški region.
- ❖ Poslanici Sulejmana Ugljanina u Skupštini Srbije glasali su za Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici Narodne skupštine Republike Srbije, čime je omogućeno da Skupština Srbije izbjegne događaj u Srebrenici nazvati genocidom.

LOKALNA VLAST SDA U NOVOME PAZARU

Stranka demokratske akcije bila je na vlasti u Novome Pazaru u periodu 1996-1997. i 2000-2008.godine. U tom periodu predsjednici općine bili su Fevzija Murić, Vasvija Gusinac i Sulejman Ugljanin. Za vrijeme njihove vladavine Novi Pazar je pretrpio historijske štete i pronevjere.

- ❖ Predsjednik općine Novi Pazar 1996-1997. godine ispred SDA Sandžaka Fevzija Murić prvi je predstavnik lokalnih vlasti nakon demokratskih promjena koji je udario na vakufska dobra.
- ❖ Za vrijeme prvog mandata SDA sandžaka počela je masovna pro-

daja općinskog zemljišta, stambenih i poslovnih objekata.

- ❖ Lokalna SDA vlast 2000-2008. godine napravila je enormna kreditna zaduženja.

- ❖ Prema komisijskome izvještaju, SDA vlast je iz budžeta grada Novoga Pazara od 2000. do 2008. godine otuđila osamnaest miliona eura.

- ❖ Utvrđeni su javni dugovi grada od preko dvadeset miliona eura napravljeni u periodu SDA vlasti 2000-2008. godine.

- ❖ Budžetska sredstva korištena su u lične svrhe predstavnika vladajuće SDA porodice i njenih najbližih saradnika.

- ❖ Za račun svojih partnera, Vojislava Koštunice i Velimira Ilića, sa pozicije lokalne vlasti Sulejman Ugljanin je falsifikovao rezultate referenduma o Ustavu Republike Srbije na osnovu koga su Bošnjaci izgubili status naroda.

- ❖ Iz budžeta grada Novoga Pazara Sulejman Ugljanin je opremao kancelarije ministarstava Vlade Srbije, naročito svog partnera Velimira Ilića.

- ❖ SDA vlast podijelila je gradske stambene objekte u Novome Pazaru svojim kadrovima bez ili sa neznatnom naknadom.

- ❖ Sa pozicije lokalne vlasti, Sulejman Ugljanin je uz partnera iz republičke vlasti, tadašnjeg premijera Vojislava Koštunicu, izazvao pokušaj puča u Islamskoj zajednici i instalirao paravjersku tvorevinu.

- ❖ Poluge lokalne vlasti SDA je koristila u projektu pokušaja puča u Islamskoj zajednici.

- ❖ Iz budžeta građana Novoga Pazara SDA je finansirala paravjersku tvorevinu Adema Zilkića.

❖ Posredstvom povjerljivih ljudi iz užeg kruga porodice Ugljanin i najbližih saradnika Sulejmana Ugljanina vršena je konstantna korupcija prilikom zapošljavanja u javnome sektoru, izdavanja građevinskih dozvola i vršenja svih drugih uslužnih djelatnosti.

❖ Prema izvještajima komisija, službenici lokalne SDA vlasti pojeli su preko 600.000 ćevapa na račun građana.

❖ Prema izvještajima komisija, predstavnici SDA vlasti zloupotrijebili su investicije iz nekoliko projekata obnove i izgradnje novih škola i sportskih objekata (Škola u Bijelim Vodama, Sportska hala „Pendik“, Sportska hala škole „Desanka Maksimović“ i dr.)

❖ Komisija je utvrdila višemilionske malverzacije gradskih vlasti prilikom izgradnje šetališta na gradskome jazu.

❖ Za vrijeme SDA lokalne vlasti u Novome Pazaru ovaj grad je ekonomski oslabio i izgubio većinu industrijskih giganata.

❖ Lokalne vlasti prepustile su izraelskome investitoru AD „Sandžaktrans“ i onemogućile da Novi Pazar ima kvalitetan javni gradskih prijevoz.

❖ U cijelome svome mandatu lokalne vlasti vršile su finansijske malverzacije i obmane građana u vezi s projektom izgradnje zaobilaznice oko Novoga Pazara.

❖ Predstavnici lokalnih vlasti izvršili su malverzaciju sa stambenim prostorom na Rekreacionome centru na kome je kasnije izgrađena kuća Sulejmana Ugljanina.

❖ Sva gradska preduzeća u periodu 2000-2008. godine poslovala su sa gubicima, a radnici mjesecima i godinama nisu dobijali plate.

❖ U periodu obnašanja vlasti SDA stranke 2000-2008. godine Novi Pazar je bio najprljaviji i najzapušteniji grad u Srbiji.

LOKALNA VLAST SDA U TUTINU

❖ Općina Tutin se sa preko 70% nezaposlenih nalazi u vrhu nerazvijenih općina u Srbiji.

❖ Lokalne vlasti u ovom gradu malobrojna radna mjesta dodjeljuju isključivo prema partijskome ključu i članovima porodica svojih aktivista.

❖ Prodaja radnih mjesta građanima, putem posrednika, konstanta je lokalne vlasti u Tutinu.

❖ Građani se ucjenjuju da ukoliko žele radno mjesto moraju biti članovi i aktivisti SDA stranke.

❖ Sredstva, mehanizacija, plastenici i donacije u stoci dodjeljuju se isključivo članovima porodica čelnika općinskih vlasti i aktivista SDA stranke.

❖ Vlasti u ovoj općini za 25 godina nisu izgradile gradski vodovod i građanima obezbijedile pijaću i tehničku vodu, uslijed čega su realne opasnosti od epidemioloških oboljenja i česta uginuća stoke.

❖ Čelnici lokalne vlasti u Tutinu akteri su više korupcijskih afera.

❖ Svo javno gradsko zemljište, placevi i urbane površine u Tutinu podijeljene su aktivistima SDA stranke ili prodate od strane općinskih vlasti.

❖ U posljednjih deset godina iz Tutina se iselilo više od 10.000 građana.

- ❖ Jedini peštarski pašnjak poklonili su državi i onemogućili građane da napasaju stoku.
- ❖ Radi očuvanja na vlasti dozvolili su ukidanje suda u Tutinu tako da ovaj grad sada ima samo sudsku jedinicu.
- ❖ Tutinska lokalna vlast redovnim dotacijama i budžetskim sredstvima građana finansira paravjersku tvorevinu Adema Zilkića.
- ❖ Otvorenim represijama i krađom na izborima čelnici SDA u Tutinu jedina su lokalna vlast koja se nije mijenjala od 1990. godine.

LOKALNA VLAST SDA U SJENICI

- ❖ Na teritoriji općine Sjenica ima preko 6.000 nezaposlenih radno sposobnih lica.
- ❖ Lokalne vlasti u ovom gradu malobrojna radna mjesta dodjeljuju isključivo prema partijskome ključu i članovima porodica svojih aktivista.
- ❖ Građani se ucjenjuju da ukoliko žele radno mjesto moraju biti članovi i aktivisti SDA stranke.
- ❖ Radi očuvanja vlasti rukovodioci SDA u Sjenici sa poslova istjeruju Bošnjake kako bi omogućili svojim partnerima iz srpskih stranaka da uposle svoje kadrove.
- ❖ Sredstva, mehanizacija, plastenici i donacije u stoci dodjeljuju se isključivo članovima porodica čelnika općinskih vlasti i aktivista SDA stranke.
- ❖ Vlasti su u ovoj općini proglasili pet rezervata, zaključno sa Na-

cionalnim parkom Pešter, čime su onemogućili stanovništvu da koristi i razvija svoja gazdinstva i imanja.

- ❖ Građani Sjenice taoci su klanovskih obračuna unutar SDA stranke koji ne prezaju od rušenja objekata i drugih vidova osвете prema građanima.

- ❖ Čelnici gradske vlasti česti su akteri fizičkih obračuna i nasrtaja na svoje neistomišljenike, funkcionere i aktiviste drugih partija.

- ❖ U posljednjih deset godina, uslijed loše vlasti, 10.000 Sjeničana iselilo se iz ovog grada.

- ❖ Prema riječima bivših funkcionera lokalne vlasti, aktuelna vlast u Sjenici pronevjerila je preko 2.000.000 eura budžetskih sredstava građana.

- ❖ Sjenička vlast poklonila je Užicama zgradu Doma zdravlja i preko 3.000.000 eura.

- ❖ Radi očuvanja vlasti, čelnici SDA u Sjenici udovoljavaju pripadnicima srpskih partija i rade na odcjepljenju dijela svoje teritorije i formiranje općine Štavalj.

- ❖ Radi očuvanja na vlasti, čelnici SDA nisu pokrenuli pitanje povraćaja trećine svoje teritorije koja je poklonjena Novoj Varoši pod kontrolom rezervata Uvac.

- ❖ Kako bi se održali na vlasti, čelnici SDA u Sjenici kontrolu nad svojim šumama predali su općini Ivanjica na korištenje.

- ❖ Da bi se održali na vlasti, čelnici SDA u Sjenici predali su i Poresku upravu na korištenje Novoj Varoši.

❖ Nosioći vlasti ispred SDA stranke u Sjenici akteri su više korupcijskih i nemoralnih afera.

NEISPUNJENA OBEĆANJA SULEJMANA UGLJANINA I SDA STRANKE

❖ „Sagradit ćemo najmoderniji aerodrom na Pešteri koji će moći da koriste i turisti, a možemo ga ustupiti i američkoj vojsci.“ – 2003. godine.

❖ „Od smeća ćemo praviti struju i izvozit ćemo je u inostranstvo. To će biti sandžački brend.“ – 2004. godine.

❖ „Napravit ćemo heliodrom i hipodrom u Delimeđu.“ - 2004. godine.

❖ „Izvozit ćemo maline u Tataristan.“ - 2007. godine.

❖ U prisustvu tadašnjeg premijera Koštunice i ministra Velimira Ilića, Ugljanin je 2007. godine otvorio radove na zaobilaznici oko Novoga Pazara i obećao njenu izgradnju.

❖ „Nadam se narednih tri godine ćemo moći da otvorimo blizu 10.000 ljudi da zaposlimo.“ - 2007. godine.

❖ Izgradnju željeznice Raška-Novi Pazar u dužini od 20 km s krajnjim rokom izvedbe radova 2012. godine - 2007. godine.

❖ Gasovod Raška-Novi Pazar s krajnjim rokom izvedbe 2012. godine - 2007. godine.

❖ Novi Pazar će dobiti Klinički centar do 2012. godine - 2007. godine.

❖ „Odmah poslije prvomajskih praznika zvanično počinjemo sa iz-

gradnjom obdaništa na Paricama.“ – obećao je 2007. godine.

❖ Izgradnju industrijske, bescarinske i stambene zone u Ljeskovi kod Tutina „Ljeskova city“ od turskih investicija u vrijednosti 1,69 milijardu eura, gdje će se zaposliti preko 20.000 radnika – 2007. godine

❖ “Kancelarija (za održivi razvoj nedovoljno razvijenih područja) će učestvovati i u finansiranju izgradnje rječnog korita za vodoplavnu rijeku Trnavicu.” – obećao je Ugljanin s pozicije direktora ove kancelarije.

❖ „Autoput je započet prije tri dana.“ – izjavio je lider ove partije u Tutinu u kampanji 2012. godine.

❖ „Što se makne snijeg, izgradit ćemo vodovod u Tutinu.“ – obećao je 2014. godine.

